

Željko Jozić

Ines Virč

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

zjozic@ihjj.hr

inovak@ihjj.hr

KAJKAVSKI IKAVSKI GOVOR HREBINE I KAJKAVSKI EKAVSKI GOVOR KUPLJENOVA — FONOLOŠKE USPOREDNIČE

U radu se na temelju vlastitih terenskih istraživanja donosi usporedan prikaz kajkavskog ikavskog govora Hrebine i kajkavskog ekavskog govora Kupljenova u okolici Zaprešića. Autorima je današnja fonološka slika tih dvaju genetski različitih govora poslužila razjašnjavanju nekih neriješenih pitanja vezanih za podrijetlo i razvoj kajkavskih ikavskih govora u susjedstvu s kajkavskim ekavskim govorima. Upravo je raščlamba prozodijskoga sustava, a zatim i vokalskoga pokazala da su značajke kajkavskih ikavskih govora najvjerojatnije rezultat višestrukih jezičnih i izvanjezičnih čimbenika, a neke fonološke značajke (od kojih bi se neke uvjetno mogle smatrati tipično čakavskima: kao što je ikavizam, 'čist' vokalizam, troakcenatski sustav, te nekih koje bi se mogle smatrati tipično kajkavskima: *e* kao refleks *a*, gubljenje zanaglasnih duljina, pojava metatonijskoga cirkumfleksa u nekim kategorijama) dale su pretpostaviti kako je riječ o iskonski čakavsko-kajkavskim, a ne čakavskim govorima.

Uvod

Neprijeporna je činjenica da u kontaktnom susjedstvu još od dokumentiranog doseljenja iz prve polovice 16. stoljeća uz donji tok rijeke Sutle do njezina utoka u Savu, relativno postojana dijalekta, u dvadesetak sela žive kajkavci ikavci. Od istraživanja Stjepana Ivšića u prvoj polovici 20. stoljeća utvrđeno je također kao neprijeporna činjenica da se u susjedstvu tih kajkavaca ikavaca, zapravo, upravo od njih prema sjeveru, prostiru akce-

natski najkonzervativniji kajkavski ekavski govori, koji uz neznatne realizacijske varijacije imaju s kajkavcima ikavcima nevjerojatno mnogo podudarnosti: imaju identičan prozodijski inventar (dva duga: $\hat{}$, \sim i jedan kratak naglasak: $\`$, samo prednaglasnu duljinu), a na planu distribucije akcenatskih kvaliteta također su vrlo bliski (oksitoneza tipa ženà, letì), te su ta dva govorna tipa prozodijski zapravo sličniji nego što su govori tih kajkavaca ekavaca s govorima kajkavaca ekavaca primjerice u Turopolju.

Kako bi se utvrdio stupanj njihove bliskosti, odnosno različitosti, oba su govorna tipa podvrgnuta detaljnoj fonološkoj analizi, i to ne samo akcenatskoj nego i vokalskoj i konsonantskoj, kako bi se utvrdile zajedničke značajke te razlike među tim govorima.

Čakavci ili kajkavci kraj Sutle?

»Dosad su samo neki znali, da se nedaleko od Zagreba u kutu Sava—Sutla [...] nalaze kajkavci ikavci [...]. U tim sam govorima [...] utvrdio, da ti govori imaju i svoju zasebnu akcentuaciju, koja se razlikuje i od najstarije kajkavske u susjednoj pušćanskoj ili nešto mlađe u samoborskoj župi [...].« (Ivšić 1936:74). Naziv 'kajkavci ikavci' odnosi se na stare doseljenike iz 'čakavskih krajeva' u dvadesetak sela sjeverno i zapadno od Zaprešića, koji su bježeći pred Turcima sredinom 16. stoljeća, a predvođeni bosanskim franjevcima naselili veće područje osnivajući više naselja, od kojih su najveća Brdovec i Marija-Gorica, gdje su podignuti samostan i crkva. Povijesno je dokumentirano da su kajkavci ikavci doseljenici, tj. da nisu autohtono pučanstvo, nego da su prebjeci pred turskom najezdom¹ koji su naselili tipično kajkavski kraj, no postoje izvjesni prijevori o njihovu podrijetlu, tj. o mjestu njihova iseljavanja pa samim time i o njihovu idiomu. Ivan je Brabec u svojoj studiji iz 1969. citirao povijest franjevac *Germania franciscana seu Chronicon Geographo-historicum Ordinis S. F. Francisci*, Innsbruck 1777., autora Vigilija Greiderera, gdje na 128. stranici stoji doslovce: »Anno 1527 in collibus Berdovicensibus Ecclesiam e Conventum exstruerit e franciscanis, e regno Bosnae ob metum Turcarum fugam cappessentibus, concrederit« (Brabec 1969:27) — »Godine 1527. sagradio je u brdovečkom Prigorju

¹ Početkom XVI. stoljeća Osmanlije postaju sve ratoborniji. Povijesni izvori govore kako su u prvim desetljećima nestale s lica zemlje dvije bosanske banovine (srebrenička i jajačka), a istodobno je osvojenjem Beograda (1521.) i bitkom kod Mohača (1526.) bio otvoren put prema Zapadu pa je došlo i do prve opsade Beča (1529.). Osmanlije su prema katolicima i osobito franjevcima nastupali žestoko i nemilosrdno, pa tako kronike bilježe kako je upravo 20-ih godina 16. stoljeća porušeno više franjevačkih samostana (Visoko, Sutjeska, Fojnica, Kreševo, Konjic, Jajce, Zvornik), a mnogi fratri pobijeni.

zagrebački biskup crkvu i samostan koje je predao franjevcima pobjeglim zbog straha od Turaka iz kraljevine Bosne«. Prema tome Brabec zaključuje:

Prirodno je da franjevci što su izbjegli iz Bosne nisu došli sami, nego sa svojim narodom. Ako znamo da su u početku 16. stoljeću u Marija-Gorici naseljeni franjevci iz Bosne i ako ovdje govor još i danas pokazuje da je stanovništvo preseljeno iz nekog ikavskog šćakavskog kraja, negdje na zapadnom ikavskom području, onda možemo zaključiti da su djedovi današnjih Sutlana došli iz zapadne Bosne. (nav. dj., 27–28).

No, povjesničar Stjepan Krivošić opovrgava Brabeca:

Budući da su doseobe uz sutlanski kraj vezane uz dolazak franjevac na Mariju Goricu u prvoj polovici XVI. stoljeća, nastala je tradicija da su franjevci s narodom došli iz Bosne u bijegu pred Turcima. U tumačenju te tradicije načinjena je pogreška kao da se ovdje radi o srednjovjekovnom 'kraljevstvu Bosne'. Međutim, od starih historičara naš² Baltazar Adam Krčelić daje ispravno tumačenje: franjevci su (s narodom) bježali pred Turcima iz okupiranih dijelova Hrvatske, a pripadali su 'franjevačkoj provinciji Bosni' koja je imala samostane na području Hrvatske.

Krivošić dalje zaključuje:

Sutlanski su doseljenici došli iz područja koje se može ovako opisati: Pounje, krajevi istočno, zapadno i sjeverno od Pounja do Kupe. To je područje potvrdilo mnoštvo prezimena, etnika i ktetika. (Krivošić 1979:760)

I doista, sasvim se logičnim čini Krivošićevo razmišljanje, jer su franjevci u ono doba iz područja o kojemu on govori pripadali franjevačkoj provinciji ili redodržavi Bosni Srebrenoj, ali to nikako ne mora značiti da su oni došli iz Bosne sa svojim narodom, kako je to prvotno zaključio Brabec, jer je ta franjevačka provincija obuhvaćala kustodije koje su zahvaćale i područja unutar današnje Republike Hrvatske: »cetinsku (s jedanaest samostana: Cetin, Zrin, Otok, Hrastovica, Bihać, Slunj, Krupa, Steničnjak, Obrovac na Uni, Bijela Stijena, Sisak), krbavsku (s pet samostana: Krbava, Modruš, Udbina, Brinje, Glamoč)« (Krivošić 1979:752).

Zapravo, barem što se dijalektološke perspektive tiče, irelevantno je jesu li doseljenici u brdovečki kraj iz današnje Bosne ili iz krajeva koji su danas dio Republike Hrvatske, nego kojim su dijalektom govorili u svojoj prapostojbini. U dijalektološkom smislu sasvim je vjerojatno da su govorili u tom području (danas jednim dijelom u BiH, a jednim u RH) prema rekonstrukciji predmigracijskoga stanja poznatoj iz literature očito bili vrlo slični, bez obzira na to jesu li bili čakavski ili možda čakavsko-kajkavski ili čak kajkavsko-štokavski. Jer pogledamo li na kartu predmigracijsko-

² Hrvatski povjesničar Baltazar Adam Krčelić (1715.–1778.) podrijetlom je upravo iz toga kajkavsko-ikavskoga kraja, točnije iz Šenkovca.

ga razmještaja (a većina preseljenja dogodila se upravo zbog osmanlijskih prodiranja), uvidjet ćemo da je riječ o području u kojem se dodiruju, a najvjerojatnije i prepliću tri hrvatska narječja.

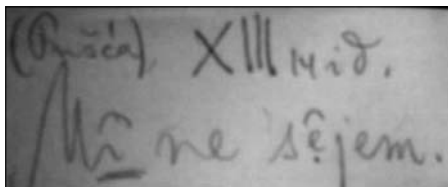
Karta br. 1: Vjerojatan predmigracijski raspored hrvatskih narječja (preuzeto iz: M. Lončarić 1988. *Rani razvoitak kajkavoštine, Rasprave Zavoda za jezik* 14, 95, uz naš dodatak o vjerojatoj predmigracijskoj postojbini kajkavaca ikavaca).

Prihvatimo li dakle relativno plauzibilnu Krivošićevu pretpostavku temeljenu najvećim dijelom na prezimenima prisutnima u donjosutlanskom kraju o podrijetlu nekadašnjih čakavaca, a danas kajkavaca ikavaca doseljenima iz hrvatskog Pounja i Pokuplja, svejedno ne smijemo zanemariti činjenicu koju je Brabec sasvim ispravno nataknuo: »Sutlanski govor se, osim u refleksu jata i poluglasova te starijeg akcenta, ne razlikuje mnogo od kajkavskog govora svojih susjeda. Razlog je dvojak. Zapadnobosanski

govori bili su u 16. st. arhaični pa po tome bliski kajkavskim govorima koji u mnogome čuvaju starinu bolje nego štokavski govori. Drugi je razlog jezična asimilacija doseljenika« (Brabec 1969:28). Ovdje, naravno, upućujemo na onaj prvi Brabecov razlog jer činjenica je da su se nekadašnji čakavci doselili upravo u kraj ili tik uz kraj koji je prema Ivšićevoj podjeli kajkavskog narječja akcenatski najkonzervativniji. Naime, Ivšić je u *Jeziku Hrvata kajkavaca* načinio temeljnu razdiobu kajkavskoga narječja na 4 skupine, od kojih I. skupinu s oksitonezom tipa *ženà* čine najkonzervativniji govori koji se prostiru upravo od Pušće kod Zaprešića na jugu skroz do Bed-

nje i Maruševca na sjeveru. U svojoj kajkavskoj studiji Stjepan je Ivšić donio i danas antologijski ogledni tekst koji je poslužio kao ilustracija glavnih varijacija akcenatskih tipova u njegove 4 grupe, »koji sam udesio i složio tako, da u njemu bude riječi, na kojima se mogu vidjeti i različne promjene u vezi s metataksom i metatonijom« (Ivšić 1936:85). Kao primjer najkonzervativnijeg kajkavskog govora (grupa I₁) poslužila mu je Pušća³ (starija kajkavska grupa, podtip I₁ – s akcenatskim tipovima: *ženà, letì, sūša, posèkel – posèkli*).

Ivšićevu egzemplarnu rečenicu iz Pušće navodimo iz originalne studije *Jezik Hrvata kajkavaca, Ljetopis JAZU*, 48, Zagreb, 1936., str. 86: *Mì ne sêjemu šenìce: prèdi smu ju sèjali. Krùx z bèle šenìčne mèle nê za težākà, kì (tèri) tèško dèla: orjè i kosì. Mì se xrānimu, kāk smu se xrānìli: ze žgānci, zèljem, z rēpum; mēša mālò jēmù. U masno otisnutoj riječi *sêjemu* riječ je o pogrješci jer je iz cijelog teksta očito da je *ě* redovito dalo zatvoreno *e*, dakle, trebalo bi biti *sêjemu*. Da je sigurno riječ o tiskarskoj pogrješci, govori i sačuvan originalni Ivšićev tekst te antologijske rečenice upravo za Pušću, a koji se čuva u NSK, u kojemu je Ivšić rukom napisao upravo *sêjem*!*

Ivšić je imao pripremljen ogledni tekst prije ispitivanja, a na mjestima na kojima je očekivao različite vokalske ostvaraje ostavljao je ili praznine ili točke, kao što je vidljivo i na ovoj slici. Držali smo važnim istaknuti i slikom

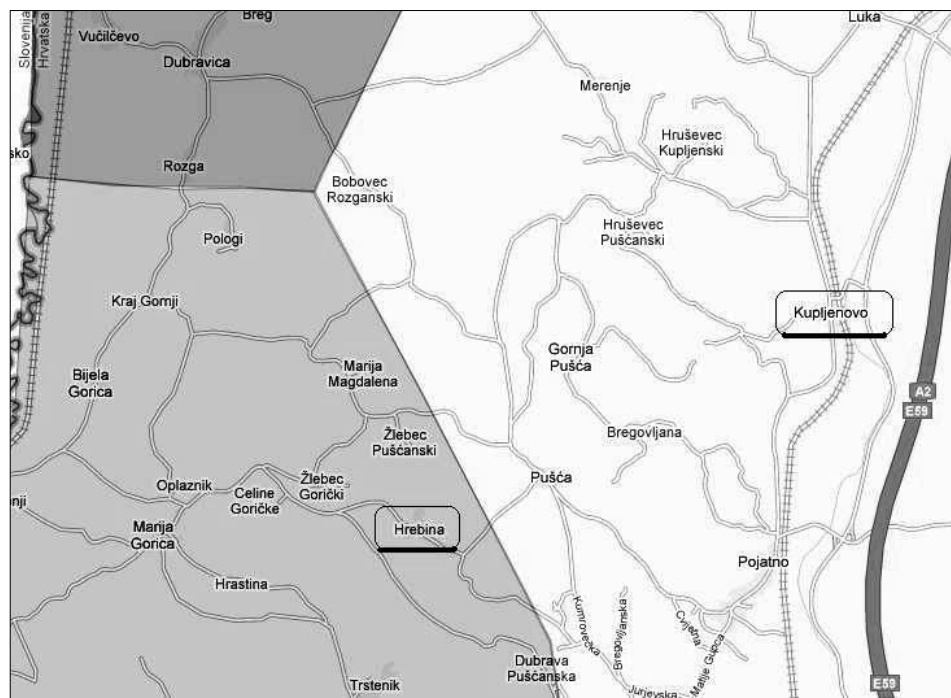
potkrijepiti ovu tiskarsku omašku, koja se, nažalost, provlači kroz sve kajkavološke radove koji citiraju tu rečenicu, a javlja se i u novom izdanju *Jezika Hrvata kajkavaca*, Zaprešić, 1996.

Najkonzervativniji kajkavski govor (grupa I₁), kojega je reprezentant Pušća, graniči s čakavsko-kajkavskom II. grupom (s podgrupama II₁ s akcenatskim tipovima: *ženà, letì, sūša, posìkla – posìkli* i II₂ s akcenatskim tipovima: *ženà, letì, sūša, posìkla – posìkli*).⁴ O govoru Pušće nije u našoj dija-

³ Tim su se podatkom vodili Pavle Ivić i Ilse Lehiste kada su snimali materijal za svoj *Akustički opis akcenata u jednom kajkavskom govoru* u veljači 1963. Gospodin Ivan Kresnik iz Pušće i danas se živo sjeća kako je tada kao učitelj u školi pomagao Iviću i Lehiste u pronalaženju informatora (danas pokojnih Imbre Cirkvenija i Bare Cirkvenija) za potrebe snimanja.

⁴ Ogledni je tekst za II. grupu Ivšić provjerio u Trsteniku kod Brdovca: *Mì ne sîjamu pšenìce**; *prì smu ju sîjali. Krùf z bile šenìčne mèle nì za težākà, kì (tèri) tèško dèla, orè i kosì. Mì se rānimu, kāk smu se rānìli: zi žgānci, zèljem, z rēpum; mēša mālò jēmù.* *Ovdje bi također mogla biti pogrješka, jer je već u sljedećoj rečenici došlo do ispadanja konsonanta *p* ispred *š* (*šenìčne*), što je i inače karakteristika kajkavskih ikavskih govora (i mnogih čakavskih i štokavskih). Dakle: *šenìce*!

lektološkoj znanosti, osim rada P. Ivića i I. Lehiste, u kojem se nalaze samo akustičke analize nekih rečenica iz puščanskog govora,⁵ pisano gotovo ništa (Vesna Zečević je u radu o kajkavcima ikavcima supostavila nekadašnje donjosutlanske čakavce — i one u Horvatima, Zdenčini i Lijevom Sredičkom — okolnim kajkavskim govorima, a na vrlo informativnom vlastitom zemljovidu zorno je prikazala reflekse *ě* i *ǎ* u donjosutlanskim te okolnim kajkavskim govorima, među koje su uvršteni Zaprešić, Pojatno, Donja i Gornja Pušća, Kupljenovo, Hruševac i Bobovec, premda građu iz tih mjesta ne donosi), niti imamo ikakav materijal (osim ovdje navedenoga).⁶

gornjosutlanski govori	donjosutlanski govori (kajkavci ikavci)	središnjozagorski govori (kajkavci ekavci)
------------------------	---	--

Karta br. 2: Raspored kajkavskih govora sjeverozapadno od Zaprešića (naš rad)

⁵ Ivić i Lehiste radili su akustičku analizu na 238 rečenica, ali nažalost nisu donijeli materijal u samome radu, nego samo ovih nekoliko nepotpunih rečenica: *Tvȏj ... nī d̑ber. Tvȏj̑ ... nī dobȓ. T̑m j̑ tvȏj... T̑m j̑ tvȏj̑... On̑ sedi i pȋš̑. D̑nes on̑ z̑b̑b̑. K̑j mi j̑m̑?*

⁶ Podatak objavljen u djelu M. Lončarića *Kajkaviana & alia*, str. 520, da se građa iz upitnika za Hrvatski jezični atlas za Pušću čuva u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, ne stoji jer je nažalost upitnik za Pušću ili zagubljen ili nije ni bio popunjen za Atlas.

Dakle, doseljenici ikavci u donjosutlanski kraj, bili oni čakavci ili čakavci-kajkavci, naselili su se tik uz govore ili u kraj s govovima koji predstavljaju samo 'srce osnovne kajkavske akcentuacije', u kraj koji je akcenatski njima vrlo sličan, daleko sličniji nego primjerice govori sjevernije od njih, gornjosutlanski, u kojima je, prema dosadašnjim istraživanjima, »došlo do ukidanja svih prozodijskih opreka, osim mjesta naglasaka (siline), a kvantitativne opreke (dug ~ kratak vokal) prefonologizirale su se i prešle u kvalitativne opreke, tj. u opreke po boji vokala« (Lončarić 1996:77).⁷ Ti su doseljenici naselili područje tipično kajkavsko, no teško je pretpostaviti da su naselili potpuno pust kraj, bez starosjedilaca kajkavaca, pa je današnja slika njihova govora vjerojatno plod višestrukih čimbenika: i njihova (pretpostavljamo) dijelom kajkavskoga karaktera, utjecaja govora starosjedilačkoga stanovništva te utjecaja susjednih govora. Zapravo bi se na temelju činjeničnoga stanja današnjega govora kajkavaca ikavaca moglo zaključiti da njihov specifičan govor ima vrlo mnogo kajkavskih značajki (i u morfologiji, tvorbi i sintaksi), a od uvjetno čakavskih osobina najizrazitije bi bile troakcenatski sustav te 'čist' vokalizam (uglavnom je riječ o srednjim ostvarajima vokala, bez artikulacijskih pomaka), premda je troakcenatski sustav karakterističan i za druge hrvatske govore, primjerice staroštokavski te najkonzervativniji kajkavski, upravo u susjedstvu s kajkavcima ikavcima.

O izgubljenom govoru Pušće

Prvotna je namjera bila za istraživanje odabrati mjesta koja su na samoj granici ikavskoga i ekavskoga područja, pa je tako za ikavski odabrana Hrebina⁸, zaselak iznad Donje Pušće, ali je za dijalektologiju porazna stvarnost o izumiranju dijalekata u Donjoj Pušći uzela svoj danak. Naime, jedno od najvećih razočaranja koje dijalektolog istraživač može doživjeti na terenu svakako je svijest o tome da govor koji ima namjeru istraživati — više ne postoji! Donja Pušća pitoreskno je mjesto, prema posljednjem popisu stanovništva iz 2001. godine imalo je 763 stanovnika, smješteno je nekih 7 km sjeverozapadno od grada Zaprešića, a njegovi prirodni atributi te blizina gradskih središta Zaprešića i Zagreba, miran i brežuljkast krajolik očito su bili uzrokom nestajanja njegova govora, jer je veći dio današnjega stanovništva Donje Pušće doseljen iz obližnjih gradskih sredina (Zaprešića i Zagreba). Svi naši pokušaji pronalaženja izvornih govornika puš-

⁷ Premda u govoru Klanjca, na jugu gornjosutlanskoga dijalekta, utvrđeno da »bar još zasad, ne bi se moglo utvrditi, kao što je utvrdio Lončarić za susjedne kajkavske govore, da nema opozicije između dugih i kratkih silabema« (Barac-Grum 1994:12).

⁸ Glavninu podataka dala je Katarina Bernardić, rođena 1931. godine.

ćanskoga govora završili su bez uspjeha. U traženje izvornih govornika bili su uključeni i brojni mještani premda su nas oni već u samom početku uvjerovali da je danas to gotovo nemoguće jer su stari ili pomrli ili su se drugamo odselili, a mlađi govore nekom kajkavskom *koine* koja, u to smo se uvjerali, ima vrlo malo zajedničkoga s pušćanskim kakav je zabilježio Ivšić. Obišli smo Pušću, i Donju i Gornju, ušli u barem deset kuća za koje smo imali indicije da bi ondje moglo biti izvornih govornika pušćanskoga, ali sva su nastojanja bila uzaludna. Naposljetku smo se odlučili za govor susjednog mjesta Kupljenova,⁹ jer je ondje govor, barem prema onome što smo na prvi pogled mogli ustanoviti, a pokazalo se i poslije tijekom rada, mnogo bolje očuvan, a prema preliminarnim podacima odgovarao je tipu govora kakav je nekad bio u Pušći.

Dakle, govor Hrebine tipičan je kajkavski ikavski govor opisan u stručnim i znanstvenim studijama¹⁰, pripada Ivšićevoj II. akcenatskoj skupini i, zbog blizine Brdovca, njegovoj podgrupi II₂, a govor Kupljenova pripada Ivšićevoj I. akcenatskoj grupi i, pretpostavljeno zbog blizine Pušće, njegovoj podgrupi I₁. Prema Lončarićevoj klasifikaciji (Lončarić 1990) Hrebina pripada donjosutlanskom, a Kupljenovo bednjanskozagorskom kajkavskom dijalektu.

O metodama istraživanja i rada

Istraživanje govorâ Hrebine i Kupljenova proveli smo u više navrata tijekom 2008. i 2009. godine, provodili smo ga uz pomoć modificiranoga Upitnika za hrvatski jezični atlas koji smo prilagodili potrebama istraživanja kajkavskoga narječja. Dobiveni materijal obrađivali smo tako da smo ga upotpunjavali podacima koje smo dobili u nevezanom razgovoru s informatorima, pa se zato u samome radu nalaze brojni primjeri (nerijetko i u kosom padežu i glagolskom vremenu i licu) određenih jezičnih pojava, a njihova brojnost (pogotovo kod dubletnih ili tripletnih mogućnosti) bila nam je često referenca pa i pokazatelj prevladavajućeg stanja u govoru. Kao primjer poslužiti će stanje s metatonijskim cirkumfleksom u primjera tipa *stânem*. I u govoru Hrebine i u govoru Kupljenova zabilježili smo i oblik s kratkim naglaskom (naravno bez zanaglasne duljine) i oblik s metatonijskim cirkumfleksom. No, u govoru Hrebine zabilježena su samo dva primjera s dugim silaznim naglaskom (*br̂bôčeŝ, kûxam*), a velik broj primjera s kratkim (*čûjem, xîčem, xòdim, ìdem, ìmam, jâše, kòpam, lãje, mîslim, mòrem, naprãvoim, obîra, osòlim, ostàne, pomòrem, rogòče, skûxam*,

⁹ Podatke za Kupljenovo dale su informatorice Zora Jandras, rođena Tucman, 1931. i Štefanija Turk, rođ. Kuhada, 1931.

¹⁰ Brabec 1969, Šojat 1973, Težak 1970, Zečević 1988 (2000), Jakolić—Horvat 2007.

štrikam, vòdim, vòlim, vòzi). Iz toga se daje zaključiti da je u ona dva slučaja riječ o sasvim efemernoj pojavi, tj. o vjerojatnom izvanjskom utjecaju na govor Hrebine u kojem očito prevladava kratki naglasak u tipu *stânem*. Sasvim je drugačije stanje s istim naglasnim tipom u ekavskom Kupljenovu. Ondje je primjera s metatonijskim cirkumfleksom (*cmîzdriš, dĕla, d'ĕlaju, govôri, mîsĕlim, plĭva, pĕda, šĕuca, štrika, ubira, vîdite, vôzi*) daleko više nego u Hrebini, ali isto tako zabilježeno je i mnogo primjera s kratkim naglaskom (*brĭjem, ĉĕkam, ĉita, ĉĕšem, ĩmam, mĭsĕlim, mĕrem, nĕsi, pĕznaš, šmĕca, štrikam, trĕba*) pa je zaključak da je u Kupljenovu u toj kategoriji podjednako moguće čuti oblike i s jednim i drugim naglaskom.

U izradi rada nije se zaobilazio niti jedan jezični podatak do kojega smo došli pa makar se on ne poklapao s općom slikom govora koja se ocrtava u današnjih stanovnika Hrebine i Kupljenova ili se možda ne podudara s onim što se u literaturi nalazi. Neke od uočenih pojava koje odstupaju od primjerice naglasnog ili vokalskog sustava mogu se objasniti utjecajima raznih čimbenika na izvorne govornike, što je uobičajena pojava svakoga idioma, a sve su takve pojave apostrofirane i po mogućnosti objašnjene. No, upravo je veća brojnost jedne pojave dokaz prevladavajućeg stanja i odraz prave slike govora, a sva odstupanja samo su onaj neizbježan dio raznih jezičnih i izvanjezičnih naplavina koje su isto tako prisutne u govoru naših kazivača.

Fonologija

Vokalizam

Budući da se u istraživanje govora Hrebine i Kupljenova krenulo s pretpostavkom o dvama genetski različitim govorima, bila je logičnom i pretpostavka da će se u vokalizmu naša dva govora ponajviše razlikovati s obzirom na to da je vokalizam kajkavskih govora uglavnom daleko složeniji nego vokalizam govora s čakavskim podrijetlom. Ta se pretpostavka pokazala točnom. Naime, vokalizam kajkavskoga ekavskoga Kupljenova karakteriziraju tipične kajkavske osobine, za razliku od Hrebine, koju već i sam ikavski refleks praslavenskoga glasa *ĕ* deklarira kao netipičan kajkavski govor. I doista se može reći da je u konsonantizmu i akcentuaciji između naših dvaju govora daleko više podudarnosti, dočim se u vokalizmu već na »prvo slušanje« oni osjetno razlikuju.

Prema ishodišnome sustavu za kajkavski vokalizam, koji je ujedno i općehrvatski vokalizam (Lončarić 1996:67), vokalski inventar naših dvaju govora izgleda ovako:

Hrebina

kratki slog			dugi slog		
i		u	i		u
e	o		e	o	
	a	ṛ	a	ṛ	

Kao pozicijske varijante mogu se ostvariti i neki zatvoreni vokali (*ọ, ẹ*), kao i u drugih donjosutlanskih ikavskih govora (Šojat 1973:38). Najčešće alternira zanaglasni vokal u morfemu Isg *-om*, dakle isključivo pred sonantom *m*, kao *-om/-um* u svim rodovima (*bēlum/ bēlom, črēpum/črēpom, mōtikum/mōtikom, plāftum/plāftom, sēnum/sēnom, stūpum/stūpom, žlīčom/žlīčom*), te također finalno *-o* (i pod naglaskom) u morfemu 1. mn. prezenta glagola (*xrānimō, imamō, nīmamō, nīsmō*). I u ličnih i pokaznih zamjenica *on, ona, onaj, ono* itd. te u prilogu *onda*, dakle isključivo pred sonantom *n*, česta je alternacija *ọ-/u-* (*ọnā/unā, ọn/ūn, ọnda/ūnda*). Prema zabilježenom materijalu može se zaključiti da je veća čestotnost vokala *u* na tim pozicijama pa je tako i bilježeno u tekstu.

Sličan je slučaj i sa zatvorenim *ẹ*, vokalom koji se javlja kao varijanta refleksa praslavenskoga glasa *ě*, koji je u hrebinskom govoru gotovo redovito dao *i*. Primjera sa zatvorenim *ẹ* vrlo je malo i najčešće su čista alternacija pored istih oblika koji su zabilježeni i sa *i* (*bēlājek/bilājek, bēlum/bilum, bēžalī/bižalī, črēpum/črīpum, dōlę/dōli, vēnčańe/vīnčańe*).

Premda je otvoreno *ẹ* bilježeno i u nekim donjosutlanskim govorima (Šojat, isto), u govoru Hrebine nije zabilježen niti jedan slučaj.

Kupljenovo

kratki slog			dugi slog		
i		u	i		u
ẹ			ẹ	ọ	
e	o		i [̣] e		
ẹ			ẹ	a	
	a	ṛ			ṛ

Već se na prvi pogled na vokalski inventar Kupljenova uočavaju krupne razlike između naših dvaju govora. U kratkome slogu kao refleks

praslavenskoga glasa *ě* redovito se javlja zatvoreno *ę* (*beži, bęžal, čovęk, dečà, dečica, dęlat, dospęli, ftęli, medvęd, męsec, męsta, mręža, nękada, nękako, nękomu, pęšice, posędit, povęsmo, razmęli, rępa, sędęt, sęjala, sęzenà, stęnica, tęmenica, tręba, vęrovali, vęverica, vıdele, vıleli, zamęrit, zvezdice, žıvęli*), ali i u nekim rijetkim slučajevima kad je zatvoreno *ę* kontinuantna ishodišnoga *e* (*preględa, vretęno*) a, što je osobito važno, i kao kontinuantna ishodišnoga *a*: (*lonęc, męša, męši, svętęk, tręnek*).¹¹ Isto tako u kratkome slogu vrlo se često javlja otvoreno *ę* (uz normalno, srednje *e*), i to bez obzira na podrijetlo (< *ę, e*), ali samo kad je naglašeno (*będast, będra, čęsala, čętri, dęset, dęvet, gręben, jęden, jęnpıt, lozę, nębo, nęmreju, pęč, pędeset, pęnezi, pręja, pręst, rębrima, ręč, rękli, sędam, sęzdeset, tkę, topę 'topove', zęme*).

U dugome slogu srednji vokal *e* (< *ę, e, ę*) nije zabilježen nego je na mjestu *ě* ili *ie* ili *ę*, a na mjestu nekadašnjih *ę, e* u sustavu je *ę*¹².

Povremeno se i u govoru Kupljenova može čuti zatvoreno *o* (gotovo kao *u*) u morfemu *-mo* 1. množine prezenta, ali ta je pojava tako slabo izražena da ne zasluđuje više od spomena.

Vokali *i, e, a, o, u*

Ishodišni je vokal *i* (od praslavenskih **i* i **y*) u oba govora, i u kratkome i u dugome slogu, dao *i* (**Hrebina:** *bik, bicko, biu, bučnica, cice, cigani, cırica, čelijak, čixàtva, čisto, čřvič, diši, divji, dija, dizano, dođiti, domāči, dovica, družina, dvorišču, dvorit, glıstà, glıva, govędina, gısanica, xıtati, xoditi, iskàla, ispričala, idem, jārci, karika, kiša, klasovına, kobila, kopřiva, kositi, krila, leđina, list, mađarica, mıslila, miši, mōtika, nōčnik, ofčetina, pāprika, přezime, sir, svıje, vıdiš, zımu, žıvà; Kupljenovo:* *blıtva, brıjem, cıgla, dečki, diına, dobla, frułica, glısta, grmı, grōbnica, dōšli, xiče, xodili, ispitıvate, ideju, iščęju, klınček, kōstima, lāsi, māmica, mlātıt, mřkvica, obišla, oči, pāprika, pıσμα, pıtat, pokvārila, ribič, sirōta, slično, šišmiš, fıce, fıxo, utōpit, vozı, vıgorki, zdıgnila, žıfi*). Jedina je razlika što je u slijedu *-ir* u Kupljenovu došlo do diftongiziranja (kao u refleksu dugoga *ě*): *ie* (*interesiera, krompiēr, španciera, taniera*), a u Hrebine nije (*krompır, tanır*).

Ista je sudbina i vokala *u* i u kratkome i u dugome slogu: u oba je mjestu srednje *u* (**Hrebina:** *bubrıg, čıjte, kıpıt, plıča, vıjček; Kupljenovo:* *čıvāt, čıda, čıvaj, kımek, kıpiš, sıxa, vıčılı, vıxo, vıjček, žı!*).

¹¹ Prema brojnim zabilježenim primjerima koji se donose nešto niže, vidljivo je da je kontinuantna nekadašnjega *a* i u govoru Hrebini i u govoru Kupljenova srednje *e*, a ne zatvoreno *ę*.

¹² Ivšićevo sustavno bilježenje otvorenoga *ę* u govoru Pušću (prema tekstu navedenu u podrubnici br. 4) donekle je dvojbena jer u njegovim osobnim bilješkama iz Pušće (također gde spomenutim) niti jedanput takva ostvaraja nije zabilježio!

Vokal *a* iz ishodišnog sustava u kratkome slogu ima i u Hrebini (*bāba*, *čāča*, *čēlā*, *jārec*, *koprīva*, *kozā*, *lāstavica*, *pāprika*, *prasīca*, *vřbā*, *znāla*) i u Kupljenovu (*baratāt*, *bāba*, *būča*, *čāča*, *gōspa*, *grāxom*, *kupōvali*, *māma*, *nařčila*, *pāšu*, *prēja*, *stāre*, *žūta*) jednu kontinuantu, a to je srednji vokal *a*. U oba mjesta kratko *a* ispred *j* u zatvorenom slogu prešlo je u *e* (a *j* može i otpasti): *dē*, *čūde*, a za izraz u značenju 'mnogo' u oba je mjesta zabilježen i paralelan oblik *čūdaj*. U prefiksu *raz-* u Hrebini je *a* prešlo u *e*: *reskōpano*, *restěžemu*, *restēgnili*, *rezdeřila*, *rezrřzana*, *rezvlāčim*, što je karakteristika donjosutlanskih govora (Šojat 1973:38).

U dugome pak slogu (i od ishodišno kratkoga i od produljenoga) u Hrebini također imamo srednje *a* (*bāka*, *duxān*, *jā*, *jājca*, *lān*, *mejāški*, *mlāke*, *stāroga*, *žumājek*), ali je u Kupljenovu taj vokal redovito blago zatvoren (*ānžel*, *bāka*, *blāto*, *čāča*, *česjāk*, *česā*, *čūvā*, *dān*, *dār*, *dopālo*, *drāgi*, *držāla*, *dučānu*, *duxān*, *dvā*, *gātroža*, *glādni*, *glāvu*, *xlāče*, *xlād*, *imāli*, *jāřce*, *jā*, *jābuka*, *jājec*, *jāko*, *kāča*, *kāmen*, *kāřlati*, *kāmen*, *kāntu*, *kārticu*, *kogā*, *komārec*, *korābica*, *kovāčū*, *krāj*, *lamātāt*, *lāket*, *lān*, *lāndravec*, *lāsi*, *māli*, *māmica*, *mlādenci*, *mlādi*, *mlāka*, *mlātit*, *mořtāčko*, *mořtāči*, *mrāřci*, *mrāk*, *mřtvāc*, *mužikāř*, *naprāvōit*, *navājala*, *nažāj*, *nāřčili*, *nāřli*, *nāživē*, *nājte*, *nogāmi*, *odmāram*, *okāpāli*, *onā*, *opāsti*, *pāprika*, *pāžuļ*, *pādaju*, *pālec*, *pār*, *pijāni*, *plāču*, *plātili*, *plāfta*, *plāvat*, *podbrīvā(l)*, *pokvāřila*, *pozābila*, *prāžno*, *prstejāk*, *rādi*, *rāniji*, *rāst*, *sākojāki*, *sāt*, *siromāki*, *smējāla*, *snājť*, *spūkāl*, *srāke*, *stāre*, *stān*, *strāřšno*, *svādba*, *šišāk*, *škājēc*, *škāre*, *řpināt*, *tāko*, *tānke*, *tāt*, *tkāl*, *trāvica*, *trņāc*, *vān*, *vřg*, *zarāsla*, *zājec*, *zdrāř*, *zmotāli*, *znāte*, *zrāke*, *zrāisle*, *zvā(l)*, *žāba*, *žālec*).

Vokal *o*, osim alternacija u Hrebini te sporadično i u Kupljenovu sa zatvorenim *o* i *u* u nekim pozicijama (vidi gore), u Hrebini daje redovito srednje *o* (**Hrebina**: *bōg*, *ciđilo*, *čōvik*, *dobīř*, *govōriju*, *gōdiřte*, *gōluř*, *gōri*, *xōdim*, *kozā*, *kōřnāča*, *loncū*, *lōvec*, *nōsi*, *pōkle*, *stēblō*, *škōli*), a u Kupljenovu u dugome slogu izrazito je zatvoren (*bōg*, *brōđ*, *čōvęk*, *domōř*, *dōbro*, *dōjde*, *dōktor*, *dōřlo*, *dvōje*, *govōřim*, *gōspa*, *gōspon*, *gōdin*, *grōbje*, *grōbnice*, *grōm*, *jōjni* 'njezini', *klōp* 'krpelj', *kolōvrat*, *kōliko*, *kōřt*, *kupōvali*, *lōjtre*, *lōvec*, *mōja*, *mōram*, *mōre*, *mōřt*, *mōřtikum*, *nōřť*, *nōřimo*, *nōč*, *nōřci*, *ōtuđ*, *ōblačno*, *ōnda*, *ōsam*, *ōtok*, *piřelōnci*, *pogospōdila*, *pōčne*, *pōtreba*, *pōp*, *pōsuřilo*, *prōđali*, *putōvala*, *rōga*, *rōza*, *rōža*, *slōge*, *sōva*, *stō*, *svōje*, *škōla*, *tōřba*, *utōpit*, *vōdu*, *vōļęli*, *vōzi*, *zglōbu*, *zgōra*, *zlōčesta*, *zmōčila*, *zrōsano*, *živōta*, *živōtu*), dok je u kratkome slogu srednji (*dobīla*, *dōbra*, *xōdila*, *kořčica*, *mōřta* Gsg, *nogā*, *onōga*, *poslā*, *pōznař*, *slābo*, *zvōna*).

Ishodiřni vokal *e* u Hrebini je dao srednje *e*, bez obzira na duljinu (*brēzi*, *čēlā*, *čelřjāk*, *česjāk*, *čētri*, *četřnajřt*, *čřļēna*, *dēbeu*, *dēřet*, *dēsni*, *dēvet*, *dopeļāla*, *jednā*, *jēž*, *ktēroj*, *mēđ*, *medvīđ*, *mejāř*, *mejāřski*, *nevīřta*, *odseřili*, *oženila*, *reči* 2. sg. imp., *selū*, *seřtrē*, *sēdam*, *spečēm*, *svękřva*, *řenīca*, *řeřt*, *vēliki*, *zelēnu*, *zeleļę*, *zēļje*,

zemlĕ, žĕluca), a u Kupljenovu u kratkome slogu paralelno su moguća dva ostvaraja i kao srednje *e*: *čĕla, čĕtri, dĕbĕla, nĕbo, nĕmojte, rĕč, vĕli, vĕlika, žĕna*, i kao otvoreno *ĕ*: *bĕdra, čĕsala, čĕšem, čĕtri, dĕset, dĕvoet, grĕben, jĕden, jĕnpūt, nĕ, nĕmreju, pĕč, rĕbrima, rĕč, rĕkli, sĕdam, šĕzdeset, zĕmĕlu*.

U dugome pak slogu u Kupljenovu moguće je samo zatvoreno *ĕ*, također bez obzira na to je li riječ u naglašenom slogu pod neoakutom (*bĕdra, ĕvĕno, jĕdan, jĕngof, ožĕjen, plĕča, rĕbra, resporĕjeni, rĕkli, sĕdmi, tĕšem, zelĕje*) ili pod cirkumfleksom — produženim ili iskonski dugim (*jĕlĕn, jĕsen, nĕbo, nĕmojte, ožĕnila, plĕčima, prerĕč, rĕd, rĕkli, šĕst*).

Refleks glasa ě

Već je uvodno rečeno da je refleks praslavenskoga glasa *ě* u govoru kajkavaca uz donji tok rijeke Sutle do Zaprešića tipičan ikavski te da je zapravo ta činjenica i bila jednim od poticaja ovomu radu. Također je već ranije spomenuto da se sporadično može kao alternanta glasu *i* na mjestu *ě* javiti i zatvoreno *ĕ*, no riječ je samo o vrlo rijetkoj artikulacijskoj pojavi koja nije uvjetovana ni pozicijski, ni kvantitativno, ni intonacijski.

Dakle, govor je Hrebine čisti ikavski govor, s refleksom *i* na mjestu praslavenskoga glasa *ě* i u kratkom (*briskva, cidilo, čeršja, čovik, dĕlat, dĕlo, dĕtelina, dĕli/dĕli, ĭli, ĭsti, koliba, kolibica, lito, medvĕd, medvĕdica, misĕci, mĕsca, mlĕzivo*¹³, *namĕrila, nedĕlu, nevĕsta, nĕgdi, oĕx, pišice, poĕirat, povĕsmo, razmĕti, rĕpa, sĕme, smĕla, tĕrala, vĕdit, vĕverica, zdĕla, zrĕu*) i u dugom slogu (*bĕla, biĕim, brĕg, ĕla, ĕvĕte, dĕtĕ, drĕva, dvĕ, gĕzdd, klišĕa, lipe, liĕim, liĕo, liĕ Gpl, miĕim, mlĕk, navĕk, niĕma, niĕm, plĕt, popĕva, pri, priĕ, tiĕto, viĕci, viĕnĕc, zmĕim, ždrĕbe, žrĕt*).

U govoru pak Kupljenova u kratkome je slogu redovito zatvoreno *ĕ* (*beži, bežal, ĕvĕk, deĕa, deĕica, dĕlat, dospĕli, ftĕli, medvĕd, mĕsec, mĕsta, mrĕža, nĕkada, nĕkakva, nĕkomu, pĕšice, poseđit, povĕsmo, razmĕli, rĕpa, sedĕt, sĕjala, slezenĕ, stenĕca, tĕmenica, trĕba, vĕrovali, vĕverica, vĕdele, vĕleli, zamĕrit, zvezdice, žĕvĕli*), a u iskonski dugome i produljenome stoji diftong *ie* (*biĕla, bliĕtv, brĕg, ĕĕla, ĕĕpa, ĕriĕp, ĕriĕv, dĕĕlaju, dĕĕtĕ, drĕv, drĕvo, gnĕzdd, klĕšĕa, triĕta, liĕpa, liĕva, miĕx, mlĕk, nalĕv, otprĕt, otrĕti, piĕsek, plĕt, pobĕgne, popĕvka, popĕv, povĕdam, riĕci, riĕzeju, siĕčan, siĕd, siĕna, striĕla, striĕt, svĕtli, tiĕlo, tiĕsen, umĕšili, viĕnĕc, viĕme, zvĕzd, ždrĕbe, žrĕti*).

U govoru Hrebine zabilježeni su i neki primjeri ekavizama (*brĕzi, kĕren, sekĕra, senĕk, smrĕkva, stenĕca, sĕseda*), od kojih su neki primjeri tipični i za ostale kajkavske ikavske govore (Šojat 1973:38), a vrlo često je i u iskonskom prefiksu *prĕ-* prisutan ekavizam (*preokrĕnila, prevĕnila, prevĕžaju*), te

¹³ Skok tumači kod glagola *musti* da postoje tri osnove: *muz-* (od praslav. **mьlz-*), *mljez-* (od stoslav. *mlĕz-*) i *malz-* (od baltoslav. i praslav. **molz-*) (Skok 1971,II:488).

dva slučaja gdje je od *ě* postalo *a*: *nâdre*¹⁴, *gūsanica*.

I u Kupljenovu je zabilježeno nekoliko 'čistih' ekavizama, ali samo od iskonskoga *ně-* (*něgdo, něgdi, někađ, někaj, někak*), no to su dubletni oblici, te samo u *nědra*.

Zanimljiva je pojava da su neki tipični kajkavski leksemi najčešće u Hrebini postali ikavski (*vliččè, zeslič, oblīkla*), a u Kupljenovu dobivaju karakterističan ostvaraj dugoga *ě*, dakle *ie* (*sl'ieččem, v'ieččju, sl'iekel, obl'iekel*), pa je čak i kajkavski fonetski lik *čerešna* u Hrebini postao ikavski (uz 'punoglasje') *čerišja*, a u Kupljenovu dobiva tipičnu realizaciju dugoga *ě*, dakle *ie*: *črišja*.

Refleks *a*

Iz ishodišnog sustava za kajkavski vokalizam glas šva, tradicionalno bilježen znakom *a*, kao kontinuantu poluglasova *v* i *b*, u našim se uspoređivanim govorima razvio u kajkavski *e*, i to srednji *e*. Doduše, u Kupljenovu je zabilježeno i nekoliko primjera gdje je na mjestu nekadašnjeg kratkoga *a* zatvoreno *e*, ali to su uglavnom rjeđi primjeri (*lonèc, měša, svētèk, trānek*), koji su paralelni s mnogo češćim srednjim *e* (*bězgà, brežiček, būben, čfvek, Dalmatīnec, dēčec, dēnes, dovèc, jārèm, kolèc, kotèl, lonèc, meglà, mēji 'manji', papèr, pès, p'èsek, pòsel, pūtec, stebłò, sūdèc, škājèc, tōrèc, vrābèc, vřtūlèk, Vuzèm, zdenèc, zěšila, zemlèt, žālec, ždr'èbek, želūdec*), a da je možda riječ o novijoj pojavi gdje je srednje *e* na mjestu primarnoga *a* danas češće nego prije govori i primjer *sušèc*, što je stariji naziv za mjesec veljaču, a koji je ispitanica navela kao pojam koji je upotrebljavala njezina majka. Dugi *a* redovito je dao zatvoreni *a* (*dān, lāž, tāst, vān*).

U Hrebini je ishodišni *a* također dalo srednje *e* (*bězgà, čvòrek, grābèr, grīncek, gūsek, jājček, jārec, jārèm, klīncek, kōček, kokotiček, kolèc, komārèc, konèc, kosèc, lōvec, māgarec, māsten, mrāvèc, mūlèc, mūcek, odòjek, papèr, pājcek, pēsja, pès, pèsek, pīcek, pīsèk, posèu, rōvèc, snexà, stēblò, tobolèc, tōrec, vīnèc, vrābèc, vrāpček, vūgorek, žālec, žěješ, žumājek, žūgec*), što se podudara s onim što je donijela Zečević (v. kartu, 2000:156), a čak i u prefiksu *sə-* refleks je također *e* (*zesiplèm, zestāne, zezivāli, zežmèknem*), što je karakteristika većine donjosutlanskih govora (Šojat 1973:39), a i u govoru Kupljenova zabilježena su dva slična primjera (*zeštrikat, zěšila*). Dugi *a* ovdje je redovito dao srednji *a* (*dān, lāž, tāst, vān*).

¹⁴ Primjer *nâdra/nadra* navodi Lončarić kao relativno čest kajkavski oblik (Lončarić 1996:68).

Kontinuante nazala ϵ i σ

Kontinuante nazalnih vokala iz ishodišnog sustava starohrvatskoga vokalizma u Hrebini su srednji vokal e : *děset, gledī, govědina, ĩme, jãrebica, jezīk, kīše, leđina, mīsec, pět, počēla, prēja, prēsti, rēp, sīme, svēti, telětina, tēško, vēc, vīme, zēme, ždrībe, žětva*, osim u izoliranom primjeru *jačmèn*, odnosno u : *đilaju, gòluḥ, govōriju, gūsanica, gūska, ĩmaju, klūp* Nsg, *klūpka* Nsg 'klupko', *kosīju, múž, nùk, nùtri, na pašu, posudjè, rùkà, stùpa, vòdu* Asg, *vrùčè, zùḥ, zùbača*.

U Kupljenovu je σ također dalo srednje u : *glāvu* Asg, *gòluḥ, gūsēnica, gūska, xīžicu* Asg, *ĭdeju, klūp, klūpka* Nsg 'klupko', *kostjūm* Isg, *kūpàt, māščum* Isg, *múž, nùk, nùtra, posūde, sūdèc, vrùčè, vūski, zùb*, a ϵ je u dugome slogu dalo samo ϵ : *jētra, mēso, omēkšalo, penēs, pēt, pēti, potēgne, prēdēju, ramēna, smjējē, svēti, tēško, zatēžeju, zēla, zglēdaju, zovē, žēja*, a u kratkome slogu dalo je rjeđe srednje e : *glēdet, tēški, vēc*, a češće ϵ : *kjēden, pēdeset, pēnezi, prēja, prēst, tkē, zēme, zēt* 'zet, kćerin muž', osim također samo u izoliranom primjeru *jačmèn*¹⁵.

Kontinuante l i r

Kontinuantna sonantnoga l i u jednom i u drugome govoru jest srednje u (**Hrebina**: *buxà, dūpst, jãbuka, pūž, sūnce, vūna, vùk, žūto*; **Kupljenovo**: *būxa, dūgo, jãbuka, kūk, kūpa, muči, pūž, stūklo, sūnce, sūza, žūč, žūto*), premda je samo u Kupljenovu zabilježeno *klobasica*, a silabemsko r zadržalo je svoju vrijednost (**Hrebina**: *br̥bôčeš, B̥dovec, četvrtò, črvôč, čřf, dr̥ftàla, gřm, xřž, mřkva, pregřnit, pr̥vi, sřpe, tr̥bux, tr̥d, tr̥sjè, vřbà, vřxje, vřtiu, žřno*; **Kupljenovo**: *čřf, čřlęna, čřvek, dr̥či, dr̥ftala, dr̥ži, Xřvacka, křf, křpat, mřkva, obřnila, otřgnula, pr̥vi, rēstrle, tr̥da, tr̥la, tr̥nãc, vřx, vřxja* Nsg, *vřt*).

Konsonantizam

Govore koji su predmetom ovoga rada karakterizira većina osobina tipičnih uglavnom za kajkavsko narječje, a kako se na konsonantizam ne reflektiraju odnosi u akcenatskom sustavu kao što je to slučaj s vokalskim sustavom, ne čudi što je proučavanje konsonantizma u stručnoj literaturi vrlo rijetko. I hrebinski i kupljenski govor po svojem su konsonantskom inventaru i distribuciji kajkavski govori, premda se većina nabrojanih značajki može pripisati i nekim čakavskim govorima, pogotovo rubnima. I jedan i drugi u sustavu nemaju afrikate \acute{s} , $\acute{ž}$ (osim u skupu $\acute{ž}\acute{z}$ te u riječima koje su ušle u govor putem standarda ili putem Crkve, npr. *anđel* i sl.),

¹⁵ Primjer *jačmen* ne povezuje s vrlo čestom čakavskom pojavom da je od nazalno prednjega reda iza j , \acute{c} i $\acute{ž}$ dobiveno a jer je kao takav zabilježen u velikom broju kajkavskih dijalekata, što je također potvrdio Lončarić (1996:68).

umjesto afrikatnoga para *č — ć* u uporabi je srednje, ‘kajkavsko’ *č*, a od zajedničkih distribucijskih pojava, karakterističnih i za kajkavske govore u cjelini, valja istaknuti obezvučenje finalnih zvučnih suglasnika (osim ako sljedeća riječ ne počinje zvučnim suglasnikom ili vokalom, npr. *vrâg bi ga znâl, pod oblòkom*) te jednačenje suglasnika po zvučnosti i po mjestu tvorbe. Posebnosti i različitosti naših govora prikazivat će se postupno.

Prema ishodišnom sustavu kajkavskoga konsonantizma (Lončarić 1996:87) za govor Hrebine može se utvrditi sljedeći inventar konsonantskih fonema:

v			m	p	b	f	
	l	r	n	t	d		
j	ǰ		ǰ̃	c		s	z
				č		š	ž
				k	g	x	

Iako se u govoru Kupljenova sporadično može čuti i sonant *ń*, na njegovu etimološkome mjestu prevladava *j*. Dakle, konsonantski sustav Kupljenova je sljedeći:

v			m	p	b	f	
	l	r	n	t	d		
j	ǰ		(ń)	c		s	z
				č		š	ž
				k	g	x	

Sonant *ń*

U govoru Hrebine, kao i u većini kajkavskih ikavskih govora, sonant *ń* se ostvaruje najčešće kao nazalno *ǰ*: *čelîĵak, češĵāk, đîĵa, dîĵa, gĵîzdò, ivâĵska mùšica* ‘krijesnica’, *ĵâĵci, ĵâĵček, korĵe, kôĵska, kòĵ, koĵi, lišĵaki, ĵîm, ogĵĵa, požĵe, svĵe, škâĵec, vrĵgâĵ, vrĵxĵe, zeĵeĵe, žĵĵemu, žĵeĵeš*. Vrlo su rijetki primjeri sa sonantom *ń*, a mogu se pripisati utjecaju standardnoga jezika: *dòlńa, gòrńa, ĵânetina, kòrńača, lîpań, svîńetina, tańîr*.

U govoru Kupljenova sonant *ń* u najvećem je broju primjera potpuno denazaliziran u *j* (vjerojatno preko nazaliziranoga *ǰ̃*, koji je zabilježen u nekoliko primjera, i to najčešće ispred *k*: *opâĵki* (: *opâĵek*), *opâĵke, vâĵkuš*, pa i *žĵîm, pĵĵ* ‘panj’, a koji je glas vrlo stabilan u sustavu Hrebine, a Ivšić ga je zabilježio i za govor Pušće¹⁶): *češĵāk, gòrĵa* ‘gornja’, *ĵĵengof, korĵe/korĵe* ‘mr-

¹⁶ U sveščiću br. 33/34 Ivšićeve rukopisne ostavštine koja se u NSK čuva pod oznakom R 4854 nalaze se primjeri *škâĵec* i za *ĵîm* uz jasno naznačeno pravilo da je u Pušći *ń > ĵ*.

kva', kòjekì 'konjići', lãndraje, lùkja, mravìjak, ožèjen, proščèje, prstèjãk, sãjkaju, srèdjak, škãjèc, zelèje, žejãçi 'žeteoci', živlèje. Zabilježeno je i nekoliko primjera sa sonantom *n*: búbnevi, ðina, íne, kam'èné, kòrnača, nègvi, nòj, nú, písanie, putovãnu, šivańka pa čak i sa sonantom *n*: búben, jãnci, s'èčan.

Sonant *v*

Polazišno *w* u govoru i jednog i drugog mjesta dalo je tipičan labiodental *v* (**Hrebina**: *drvèna, veliju, govòrimu, vrúče, vèče, svòra, čovik, nevista*; **Kupljenovo**: *vrãg, vèč, govòrila, sòva, vràna, vùk, vèverica, čřvi, vòčka*).

U ovim govorima, kao i u većem dijelu kajkavštine, *v* se ne ponaša kao sonant nego kao zvučni opstruent — parnjak bezvučnome *f*. Tako je na kraju riječi u oba mjesta (**Hrebina**: *jãrcof, kròf, krãf, òf, tèlekof, mišef, orìxof, xrãstof, kãkof*; **Kupljenovo**: *mìšef, čřf, čřvof, domòf, tàkaf, lícitarof, kòjekof, prãf, vřtof, bròdof, snègof, zdrãf, vrãgof, mòstãcef*) i ispred bezvučnog suglasnika (**Hrebina**: *na Břdofcu, s Kùmrofca, òfce, ofčetina, ofčãr, krãfsko, mrãfci*; **Kupljenovo**: *iz Xrùšefca, lõfci, mrãfci, nòfci, žerjãfka*).

Sonant *v* javlja se i na mjestu staroga prijedloga/prefiksa *və(-)* kao i na mjestu staroga prefiksa *u-*, među kojima je došlo do kontaminacije. Najčešće ispred bezvučnih suglasnika to *v* (<*və(-)*, *u-*) prelazi u *f* u oba mjesta podjednako (**Hrebina**: *f kòčeki, f kòlovozu, f Xrèbini*; **Kupljenovo**: *f čřkvu, f korìto, f selù, fčera, f xížu*), ali sporadično i ispred zvučnih (**Hrebina**: *f Bèðni, f Dùbravi, f gřzdù, fbìti*; **Kupljenovo**: *f dučãnu*).

Ispred *m* i *v* na mjestu *və(-)*, *u-* nalazi se fonem *x* u oba mjesta podjednako (**Hrebina**: *xvèče, x Vãraždinu, x mèlu, xmřo*; **Kupljenovo**: *x mèljen, xmřla, x Nèmačkoj, x vèčer*).

Ispred svih ostalih suglasnika stoji *v* (**Hrebina**: *v ròdilište, v lòzu, v nedìlu, v Žlibèc/Žlibec, v zřcalo, v jãsle, v jùtro*; **Kupljenovo**: *v Zãgreb, v gìpsu, v lètu, v jèsen*).

U leksemima *udovac, udovica, unuk* inicijalno *və-* potpuno je otpalo (**Hrebina**: *dovèc, dovica, nùk*, **Kupljenovo**: *dovèc, dovica, nùk, nùka, nùkek*).

Sonant *v* javlja se u početnom položaju kao proteza ispred ishodišnih vokala *u, o* (**Hrebina**: *vubila, vùčiy, vùgorek, vùxi, vùjca, vùjček, vùlica, vùlje, vù to, vùš, vùšli, ali učitel'¹⁷*; **Kupljenovo**: *vùčen, vùčit, vùdica, vùgorek, vùxo, vùjček, vùjna, z vùljem, vùra, vùski, vù ti, vùš, vùži*).

Sonant *v* gubi se u nekim dvočlanim i tročlanim suglasničkim skupinama (*tv, tvr, svr, vl*) ispred *l, t, z* (**Hrebina**: *lãti, srãka, srbi me, tòrak, tòrec, třd, zème si, zeslìč*; **Kupljenovo**: *četřtek, lãsi, lãti, sl'ekel, srãh, srãke, tòrèc, tòrk, třda, zèti*).

¹⁷ Moguće da je riječ o utjecaju škole, jer su djeca učitelja najčešće tako i oslovljavala, a u službenom obraćanju 'nije bilo mjesta dijalektizmima' poput protetskoga *v*.

Sonanti *l* i *l̥*

Primarno *l̥* i u govoru Hrebine i u govoru Kupljenova ostaje nezamijenjeno (**Hrebina:** *l̥ûbičica, l̥ûdi, nedl̥ila, učitel̥, zeml̥u*; **Kupljenovo:** *l̥ûdi, obitel̥, p̥axuļice/p̥axuļice, pri̥jatel̥, zeml̥a*).

Sekundarni skup *laj* nije se, i to u izoliranim primjerima, izjednačio s primarnim *l̥* ni u Hrebini (*vûlje, zêlje*) ni u Kupljenovu (*pôlje, vûlje*).

U slijedu labijal + *aj* umetnuto je epentetsko *l* koje je rezultiralo sa *l̥* samo u primjeru *snôpl̥e* u Kupljenovu, a uglavnom toga epentetskoga *l* nema: *gř̥mje, grôbje, zdrâvje*), dok je u Hrebini redovito bez *l*: *gř̥mje, na grôbju, snôpje, zdrâvje*.

Sonant *l* se ispred vokala prednjega reda (*i, e*) redovito palatalizira u Kupljenovu, i na tom mjestu dolazi alofon *l̥*: *čêl̥e, posl̥aļi, f škôl̥i, tđl̥iko, vel̥im, vêlika, zrêl̥e, žâļec*, a povremeno se može čuti i u Hrebini: *dđl̥i, napl̥saļi, okâp̥aļi, posoļi, p̥ûndilek, vel̥tju*.

Do promjene *l > l̥* često dolazi u Kupljenovu u riječi stranoga podrijetla: *xêklat, matafûl̥, škyl̥ak, tišlar*, dok su takvi slučajevi u Hrebini vrlo rijetki (*mêla*).

Govori Hrebine i Kupljenova razlikuju se po morfološki ograničenoj pojavi oblika glagolskog pridjeva radnog u jednini muškoga roda, a riječ je o sudbini dočetnoga *-l*.

Dočetno je *-l*, naime, u govoru Hrebine imalo trojaku sudbinu: najčešće je zamijenjeno poluvokalnim *u*, kao u gornjosutlanskim govorima, primjerice Klanjca (Barac-Grum 1994:17–18), ali i, sasvim logično, svim ostalim ikavskim govorima u donjosutlanskom području (Šojat 1973:39–40) (*bûu, xitau, xđdiu, imău, nametau, naprăviu, nûcau, porûšiu, prêu, pûstiu, spûkniu, šišau, vîdiu, vř̥tiu, vûčiu, znău, žëniu*) ili je iza ishodišnoga *a* prešao u *o* (*išo, dđšo, rêko, imo, tûko, xm̥o, vûšo, đro*), ili je pak otpao ako mu prethodi *u*: *čû, zezû*.

U Kupljenovu je situacija potpuno drukčija: kao i u većine kajkavskih govora redovito je dočetno *-l* sačuvano: *bîl, bêžal, čital, dončesl, đř̥žal, čûl, dêl* (od *děti*), *dêlal, xital, xm̥l, imêl, nosil, podbrîvâl, posêjal, sêjal, sêl si, smêjal, spûkâl, štel̥, šûpil, tkâl, ûgostil, vř̥nil, zamêril, zdîgnil, zezûl, zvâl*, ali je sporadično zabilježeno i njegovo potpuno otpadanje: *bî, česâ, čûvâ, dâ, dđše, imê/imê, isprăvla, opâ, pitâ, plâva, podbrîvâ, prestâ, prosî, prêšê, rêkê/rêke, sêja se, zmotâ, zvâ*.

Sličnu je sudbinu dočetno *-l* imalo i u imenskih riječi (**Hrebina:** *ânžeu, đêbeu, kîseu, kotêu, pêpeu, peunîca, posêu, vêseu, zř̥iu*; **Kupljenovo:** *ânžel, kîsel, kotêl, pelnîca, pêpel, pòsel, vêsel, zř̥el*).

Zanimljivo je da je za Pušću Ivšić zabilježio pravilo $-l > -\mu \parallel -l$ te donio više primjera za to pravilo (*potřu, zaostau, jèu, napīsau, ubiū* \parallel *popâsel, potřl, doletël, zvèzâl, čül, prosil, nâpil se, zâpil*).¹⁸

Sonant *j*

Osim na mjestu ishodišnoga *j* kao i u slučaju $j < \check{j} < \acute{n}$ (u Kupljenovu) sonant *j* javlja se i u sekundarnim konsonantskim skupovima, i u Hrebini: *divji, grôjzdje, listje, posudjè, prûtje, z mastjûm, s kostjûm*, i u Kupljenovu: *đivji, grôjzdje, mâstjum, smetjè*. U Kupljenovu je u lokativu preživjeloga duala u imenica za koje je karakteristična dvojina zabilježen nastavak *-aj*: *v rùkaj/rukâj, na nogâj* (u Hrebini je: *na rukâ, na nogâ*).

Šumnik *x*

Šumnik *x* u oba govora zadržao se na etimološki određenom mjestu u svim položajima — početnom, središnjem i dočetnom (**Hrebina**: *xoditi, drùgix, strânix, kûxat, xrânimu, snexâ, xiče, tybùx, pastûx, zajâxala, buxâ, xrâst, orix*; **Kupljenovo**: *bûxa, xlâđ, xòčete, xòdila, mâxune, pâxulice/pâxuľice, sûxa, tâkvix, tîxo, vřx*).

Suglasnik *x* javlja se i ispred *m* i *v* na mjestu starog prijedloga/prefiksa *vâ(-)*, *u-* u oba mjesta podjednako (**Hrebina**: *x mēlu, xmřo, x Vâraždinu, xvêče*; **Kupljenovo**: *x mēļen, xmřla, x vêčer*).

Suglasnička skupina *xv* zamijenjena je sa *f* (**Hrebina**: *fâla*; **Kupljenovo**: *fâla, fâlit*).

Suglasnik *x* javlja se i kao proteza ispred slogotvornoga *r* (**Hrebina**: *xřjâvi, xřž, xřza*, **Kupljenovo**: *xřjâ, xřza, xřž*).

Suglasnik *x* u oba mjesta u konsonantskom skupu *xt* zamijenjen je sa *f* (**Kupljenovo**: *đřftala, ftëlo, plâfta, treftûr, zřřtala*; **Hrebina**: *dřftâla, ftîli, plâfta*) te u skupu *xk* na mjestu slijeda *-gak-*, *-kæk-* također je zamijenjen sa *f* (**Kupljenovo**: *lëfki, mëfki*; **Hrebina**: *lâfki, mëfki, polâfko*).

Skupovi *t', d'*

Staro *t'* dalo je kao i u većini kajkavskih govora *č* (**Hrebina**: *domâči, kopič, nôčnik, rëč*; **Kupljenovo**: *nôč, pëč, plûča, svëča*), a staro *d'* dalo je također za kajkavski uobičajen sonant *j* (**Hrebina**: *brîja, mejâš, mejâški, odrejêva, ograjenâ, posajên, prêja, žêja*; **Kupljenovo**: *brêja, mejâš, ograjêna, prêja, žêja*).

Skupovi *sť, zd'*

Skupovi *sť* i *sk'* dali su *šč* (**Hrebina**: *dvorišče, gùščar, klišča, koščice, ròšče, ščâp, toporišče*; **Kupljenovo**: *gùščar/gùščar, iščeju, kl'ëšča, koščica, proščêje*).

¹⁸ Sveščić br. 33/34 Ivšićeve rukopisne ostavštine, str. 10–22.

Skupovi *zd'*, *zg'*

Skupovi *zd'* i *zg'* dali su žž (**Hrebina:** *mòžžani*, *rožžine* 'dio vinove loze koji se orezuje'; **Kupljenovo:** *mòžženi*, *rožžine*).

Skupovi *čr*, *žr*

Skup *čr* ostao je nepromijenjen (**Hrebina:** *čerišja*, *črèpum*, *čřf*, *čřivo*, *čřlèna*; **Kupljenovo:** *čřf*, *čřèp*, *čřèšje*, *čřèvà*, *čřlèna*, *čřvek*), a u skupu *žr* umeće se *d* samo u riječi 'ždrijebe' (**Hrebina:** *ždrìbe*; **Kupljenovo:** *ždrìbek*), ali ne i u 'žderati' (**Hrebina:** *žrìt*; **Kupljenovo:** *žrìti*).

Prozodija

Prozodijski se sustav i govora Hrebine i govora Kupljenova sastoji od triju naglasaka¹⁹, $\hat{\quad}$, \sim te od nenaglašene dužine (i to samo pred naglaskom)²⁰ i nenaglašene kračine. U sustavima je obaju govora, dakle, fonološki relevantno mjesto naglasaka, kvantiteta naglašenih i nenaglašenih silabema, a kod dugih naglašenih silabema i intonacija.

U govoru Kupljenova (za razliku od govora Hrebine) sporadično je uočena 'tipično kajkavska' karakteristika kvalitete kratkoga naglasaka. Naime, već je Ivšić upozorio da »akcentovani (vokali), ako su iskonski i kratki, često se manje ili više produlje« (Ivšić 1936:66). O prirodi kajkavskog kratkog naglasaka Ivšić je već prije bio pisao u *Prilogu za slavenski akcenat*, gdje kaže da

kajkavski izgovor riječi kao *lipa* može biti različan od štokavskoga, i taj sam izgovor bilježio znakom \sim , nazivajući njegov akcenat »tromim« jer se u tadašnjoj našoj gramatičkoj terminologiji akcenat nazivao »brzim«. Akcenat \sim je nešto uzlazan; kvantitet mu je u pojedinim govorima različan, pa može dosegnuti do potpune dužine, osobito na vokalu *a* [...]. Kajkavski dijalekat [...] ne poznaje štokavskih akcenata $\grave{\quad}$ i $\acute{\quad}$, pa se u njemu primjeri kao *lòpata* i *vèzati* izgovaraju *lopàta* i *vèzàti*, primjeri kao *sèlo* i *vìno* u starijim govorima čuvaju stari akcenat kao *selò* i *vìnò*, a u mlađima se akcenat \sim prenosi te se

¹⁹ Unatoč činjenici da govori Hrebine i Kupljenova, kao i kajkavski govori općenito, ne poznaju kratki uzlazni naglasak bilježen znakom $\grave{\quad}$, tj. samo je jedan kratki naglasak, u radu smo u skladu s tradicionalnom hrvatskom dijalektološkom praksom primijenili klasično bilježenje kratkoga naglasaka. Opravdanja za takvo bilježenje ima i u činjenici da je izgovor kratkoga naglasaka (uz izvjesno, tipično 'kajkavsko' sporadično duljenje kratkoga naglasaka u govoru Kupljenova) najbliži novoštokavskom kratkosilaznom naglasku koji se bilježi znakom \sim .

²⁰ Ivšić je govoreći o osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji u *Jeziku Hrvata kajkavaca*, opisao prozodijski sustav koji je u osnovi svih kajkavskih govora, ali je tek u nešto mlađem radu (*Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574)*) dodao da je skraćivanje svih zanaglasnih duljina vrlo bitna karakteristika osnovne kajkavske akcentuacije.

govori *sělo* i *vīno*. No, i preneseni ili sekundarni akcenat kao *sělo* nije uvijek jednak štokavskom, jer se i on veoma često izgovara *sělo*, a u pojedinim se govorima može produljiti u $\tilde{\cdot}$. (1936:66–67)

Kratki se, dakle, akcent u govoru Kupljenova vrlo lako može zamijeniti sa $\tilde{\cdot}$, pogotovo u sporijem govoru pa je za ispravno detektiranje naglasaka u, primjerice, izrazu *ne znam*, koji bi se mogao interpretirati i kao *ně znam* i kao *nē znam* i kao *nĕ znam* pa čak i kao *né znam*, potrebna velika koncentracija, a zvučni zapis u tim je slučajevima od nemjerljive koristi. Takvih pak naglasnih dvojbi nema u govoru Hrebine. Ondje su kratki naglasci doista kratki, ne produljuju se bez obzira na govorne okolnosti i pri izgovoru ne mijenjanju intonaciju.

Čujna je razlika i u ostvaraju naglasaka $\tilde{\cdot}$, koji je u Hrebini znatno dulji, vrlo blizak staroštokavskom i čakavskom neoakutu, dok je u Kupljenovu on nešto skraćen i ne toliko izrazit.

Za prednaglasne duljine važno je napomenuti da niti u jednom od govora nije došlo do neutralizacije prednaglasne duljine u tipovima *sestrā*, *ženā* – *glāvā*, *vīnō*, što i nije karakteristika nekih ikavskih govora, premda se može javiti kao dvostrukost (v. Zečević 2000:161–162), ali jest nekih kajkavskih ekavskih govora (primjerice Kupljenovu relativno bliskog susjednog Strmca, zatim Začretja, Bednje), premda takvo stanje Ivšić nije zabilježio za Pušću.

Oba duga naglasaka ($\hat{\cdot}$ i $\tilde{\cdot}$) i kratki (\cdot) mogu doći u svakome slogu višesložnih riječi – u prvom, srednjem i zadnjem – te u jednosložnim riječima. Nenaglašena duljina može doći u slogu neposredno ispred sloga koji je naglašen kratkim naglaskom. To vrijedi za oba naša govora.

Ostale prozodijske posebnosti naših govora prikazat ćemo prema svakom naglasku posebno.

Kratki naglasak

Kao što je uvodno već rečeno, postoji izvjesna specifičnost u realizaciji kratkoga naglasaka u govoru Kupljenova koja je karakteristična za većinu kajkavskih govora. No, u distribuciji kratkoga naglasaka naši se govori poprilično podudaraju.

U dvosložnih riječi oksitoneza tipa *ženā* karakteristična je za oba govora, bez obzira na otvorenost dočetnog sloga (**Hrebina**: *buxā*, *čovīk/čovĕk*, *decā*, *dobrī*, *dobrō*, *dvorīt*, *jačmĕn*, *jednā*, *jednū*, *klasjĕ*, *kolĕc*, *konĕc*, *kojā*, *kojĕm*, *kojī*, *kopāt*, *kopīč*, *kosĕc*, *kozā*, *lozā*, *lozī*, *medvīd*, *nazvāt*, *oblōk*, *orīx*, *osā*, *papĕr*, *perōm*, *posĕu*, *po selū*, *rečī* imp. 2. sg., *škaļīč*, *trbūx*, *unā*, *unī*, *zmetāt*; **Kupljenovo**: *bubrīg*, *čelā*, *čovĕk*, *dečā*, *deņī*, *dospĕt*, *gorā*, *lonĕc/lonĕc*, *lozā*, *lozĕ*, *medvĕd*,

meglà, nogà, na nogàj, onà, osà, papèr, peklà, poslà, rebrò, na rukàj, sèdèt, selà, selù, srđit, stèzà, topè, zemlà). Samo u Kupljenovu zabilježeno je i nekoliko primjera metatonije kratkoga naglasaka (*blàto, čāča, dōlje, gōre, xlāče, kāča, kāmen, māma, mišek, pōčne, pōznam, prēja, srāke, štākor, tēšem*), pa i regresivne (*būxa, cēsta, dōbro, dōšlo, mōja*).

Oksitoneza je vrlo stabilna u oba govora i kad ultimi prethodi duljina u tipu *rūkà*, također bez obzira na njezinu otvorenost (**Hrebina:** *brānè, brāzdà, čèlà, dītè, fāčkè, grābèr, glistà, gījzdò, gījzdù, krilò, kùpìt, mlādà, mlīkà, mrāfcì, mūlèc, nīsmù, nīsù, pūzà, rōvèc, rūdò, slatkīšè, sōvà, stēblò, škājèc, vīnèc, vlīčè, vrāpcì, vřbà, vrūčè, zāvòr, žīvà*; **Kupljenovo:** *bl'ètvoð, bl'izò, č'uvàt, d'ètè, dr'ènèk, f'učkàt, glāvà, kùpìt, l'icè, m'īèkò, mrāfcì, z nōžèm, p'ēsek, pīlà, pīsàt, pīsmò, pīšì, pūtì, rūkà, rēšpà, sprīšcì, svētèk, šīvàt, škājèc, šūtèt, tōrèc, v'èncè, v'ènèc, vīnà, vīnò, vřnìl, zv'èzdà, žūfì*).

No, i u jednom i u drugom govoru zabilježen je i velik broj primjera s pomaknutim mjestom naglasaka i metatonijom u primjerima s polaznom prednaglasnom duljinom (**Hrebina:** *rōda, tōrec, vīnci*; **Kupljenovo:** *bāka, blīzu, br'ègu, dēte, glista, kūna, l'èpa, māxat, nāčin, plāču* *Asg, pīsmo, rūka, sōva, zv'èzda*), s napomenom da u Kupljenovu dolazi i do zatvaranja vokala *o* i *a* prilikom produljivanja iskonski kratkoga vokala.

Samo u Kupljenovu pak zabilježeni su i primjeri koji funkcioniraju kao dvostrukosti (*rūkà/rūka, kùpàt/kùpat, d'ètè/dēte, bl'izò/bl'izo, mrāfcì/mrāfci, pīsàt/pīsat*).

Jednako tako samo u Kupljenovu zabilježene su naglasne dvostrukosti i u polazno naglašenom (kratkom) slogu: *dòktor/dòktor, blàto/blàto, nòsila/nòsila*, gdje se pri duljenju iskonski kratki srednji vokal zatvara.

U višesložnih riječi oksitoneza tipa *donesì* uobičajena je u oba mjesta (**Hrebina:** *kokošàm, namotàt, zdroblènò*; **Kupljenovo:** *baratàt, donesì, namotàt, počesàt, poseđit, sļezenà, vretenò*).

Kada naglašenoj ultimi prethodi duljina u tipu *podbrīvàt*, u oba mjesta zabilježena je oksitoneza (**Hrebina:** *bedākà, komārèc, ormārè*; **Kupljenovo:** *Babelōncì, kļèčimò, kļèčitè, kovāčù, lamātàt, moštāčè, moštācì, podbrīvàt, pop'èvàt, vřtūļèk, vřtūļkì, zarūbìt*), a sporadično i neoakut na nekad prednaglasnoj duljini (**Hrebina:** *bèlājek, žumājek*; **Kupljenovo:** *komārec, obēļit, obītel*).

U središnjem slogu kratki naglasak tipa *lopàta* vrlo je postojan u oba mjesta (**Hrebina:** *čixàtva, čovīka, debèli, dobila, dojiti, donèsla, dopelàla, dovīca, družina, dvorīšču, govèdina, xoditi, igràli, imàti, iskàla, karīka, klasovīna, kobīla, kolība, kolībica, konòpļa, kopańà, kopàti, kopřiva, kositi, koščice, kozjìe, leđina, lopàta, lupīna, medvīdica, metàla, namāžem, namučila, napravīla, navàdila*,

*nediļu, nevīsta, nosīla, obīramu, odseļili, ofčetina, otpeļali, ovõmu, oženīla, perušina, poglèdati, pojùtri, pokrīla, pomòrem, pomozīte, porùšeno, pofirat, prasīca, prosīla, razmīti, reskòpano, rogòče, skopīti, spomīnaju, stopīti, stružīna, subòta, svekřva, šenīca, telètina, vubīla, zagřabi, zajaxala, zaostāvila, zelenīlo, zemīte, zesīplem, zestāne, zežmèknem, ženīla; **Kupljenovo**: bubřige, čovèku, dečica, dobīla, donèkle, dospèli, govorići, xodīli, imāli, kopřiva, koščica, ledīna, meštrīje, nafčīla, napravīli, napravīt, navodīti, obrīnīli, odgòjena, onòga, otřgnula, poslūšati, posèjal, propusfīti, razmèli, snalāzīli, spomīnali, stēnīca, ubīra, zmotāli, želūdec).*

No i u jednom i u drugom mjestu zabilježeno je više primjera u kojima je kratki naglasak pomaknut jedan pa čak i dva sloga prema početku riječi (**Hrebina**: *bèžali, gòdište, jānetina, krèpala, ljubènica, mǎgarec, mǎgarica, mòtika, òfcami, òrati, pǎprika, pòbrali, pùstili, skīselit, skòpili, tkālački, učitel, ùnuka, vūčīli, zřcalo, zūbače, žèluca; **Kupljenovo**: dōbīli, gòra, jèsam, řivadu, ljubènica, òstala, pòlijali, pòstala, pòtrošīli, tkālački, tòrèc, učitel, ukūsnija, ùnuku, zaòstalo, zǎpustīli, rùkami).*

Jednako tako u oba mjesta došlo je do metatonije kratkoga naglaska u neoakut, nerijetko i s regresivnim pomakom (**Hrebina**: *bīkovim, gūsanica, xodīla, kopāla, nafčīla, prevāžaju, pustīla, rezdeļīla, rodīla, spūknių, stenīca; **Kupljenovo**: donšesl, dōbīli, dišala, igrāli, imāli, kēsniiji, kolèno, na ledīni, nafčīla, nǎfčīli, omèkšalo, plātīli, pogodīla, pǎprika, sekīra, sèjali, zapustīla, zmotāli, zmōčīla).*

U središnjem slogu kojemu prethodi nenaglašena duljina tipa čūvāli u Hrebini imamo vrlo često čuvanje staroga stanja (*dāvāli, gřđilo, xrānīli, naxrānīla, pītāti, preokrēnīla, prevřnīla, sūsèdu, šètāla, zarūbīla, zezīvāli*), ali je zabilježeno i nekoliko primjera gdje je umjesto prednaglasne duljine došlo do pomicanja siline s kratkoga naglaska na prethodnu moru (*namātala, mōrala, kōrnāca, līnija, nǎpredni, pītaju, sūseda*), a zabilježeno je i dubletno stanje (*restēgnīli/restēgnīli, nīxāli/nīxali*). U Kupljenovu je također taj naglasak vrlo čest (*napīsāli, okāpāli, pǎřīle, pīsāti, poštīvāli, smētāli, um'ēsīli, vūčīli, zaslūžīli, žīvèli*), ali je ovdje podjednako mnogo i primjera s regresivnom metatonijom na nekadašnjoj prednaglasnoj duljini (*fūčkali, izobrāžīli, klèčala, krēsnica, kūpila, kūpīli, nādīmak, nāzīf, prīlike, sūsede, obrīnīla, opīsala, pokvāřila, poštīvaju, povēdala, pozābīla, užīvāli*). U tom tipu zabilježena su samo dva primjera metatonijskog cirkumfleksa u Hrebini (*isprīčala, prodāvāla*), dok je u Kupljenovu zabilježeno nešto više primjera (*napīsala, navājala, popīēvala, skupīērala, šīvala*).

Neoakut

Neoakut je u govoru Kupljenova nešto manje izražen i za nijansu kraći od neoakuta u Hrebini, a uz već spomenute specifičnosti metatoniranja kratkoga u neoakut iz prethodnoga poglavlja, navode se i sve posebnosti i razlike u distribuciji neoakuta u našim govorima.

Kada je neoakut na starome mjestu na ultimi, u oba je mjesta vrlo stabilan (**Hrebina:** *beči, češjāk, decē, diši, domōm, duxān, gledī, xižāx, jednē, jednōj, jempūt, kokōš Gpl., koláč, kozē, krompīr, lavōr, leptīr, mejāš, ocidī, ofcār, ormār, pastūx, polčč, purān, senīk, sijāč, slavūj, spečē, svojōj, svojīm, tañīr, tṛsjā, velī, vṛgāj, zemļē, zovē; donesēm, okretāč, živinār; Kupljenovo:* *beži, boļi, češjāk, diši, dṛči, dṛži, gorē, grnī, kļēči, kriči, kostjūm, krumpēr, lovī, mṛtoāc, penšs Gpl., ramēn Gpl., sedī, tṛnāc, velīm, vodē, vozī, zovē; matafūl, pṛstejāk*), s time da u Kupljenovu neoakut često alternira s cirkumfleksom (*donesē, pakēt, pastūx, restorān, velē, velīm, vṛti, zovē*), a u Hrebini rjeđe (*špināt, titulīn*).

U izvorno dugom prednaglasnom slogu tipa *rūkà* u oba mjesta dolazi do regresivnog metatoniranja kratkoga naglasaka (**Hrebina:** *bāka, beļājek, kōrñāca, līnija, nāpredni, rōda, sūseda, tōrec, vīnci, žumājek, Kupljenovo:* *bāka, blīzu, brīegu, dēte, glīsta, komārec, krēsница, kūna, l'ēpa, māxat, nāčīn, nādimak, nāziṽe, obēlit, obītel, p'ēsek, plāču, pṛīlike, pīsmo, rūka, sūsede, sōva, vṛtūlek, zv'ēzde*), uz neke dubletne mogućnosti samo u Kupljenovu (v. poglavlje *Kratki naglasak*).

Neoakut je izrazito stabilan i bez ikakvih alternacija u izvorno dugom početnom slogu tipa *sūša*, *mlādi*, *čūvamo* (**Hrebina:** *bīla, cīla, dōjdem, dōlnā, dūpst, gāče 'gakati, 3. sg. prez.', glāsi, gōrñā, jā, māli, mlāke, mōj, mōram, mīsim, mī, nīma, pūt, piše, rādiju, stāro, sūša, sūšno, svēti, ščāp, šīva, zlēči, zmīsim, znāči, zṛībam, žūto; Kupljenovo:* *cṛkve, drāgi, žāk, fūčka 'fučkati, 3. sg. prez.', fālu, fṛčem, glādni, kūpi, kiše, l'ēva, lāža, lēpu, mlāde, māli, mōram, nēmam, pṛāzna, pūt, piše, rādi, sklīže, stāru, strāšno, sūša, svēti, šīva, tēško, tṛda, žūta*).

Isto vrijedi i za zbirne imenice tipa *zelje*, *groblje*, *snoplje* (**Hrebina:** *zēlje, grōjzdje, korēje, listje, pērje, pṛūtje; Kupljenovo:* *zēle, grōbje, kamiēnje, korjēje/korēje, pērje, vesēle, živolēje, zelēje*) i imenice srednjega roda u množini tipa *sēla*, *jājca* (**Hrebina:** *jājca, krīla, stēbla; Kupljenovo:* *bēdra, jētra, kl'ēšča, kolēna, plūča, plēča, rēbra*).

Neoakut se javlja i u pridjeva tipa *dōbri* (prema *dobrō*), *zelēni* (prema *zelenō*), (**Hrebina:** *čṛlēna, dēsnim, dṛvēna, kōjska, pēsja, starīnski, slātko, pṛōsti, vrāžji, zelēnu; Kupljenovo:* *čṛlēna, dṛvēni, pijāni, starīnsku, tānke, zrēle*).

U izvorno dugom slogu u prezentu glagola neoakut je sasvim uobičajen (**Hrebina:** *ogṛja, ostrūžem, počīva, popīva, prevāžaju, restēžemu, rezvolāčim,*

zamāstim; **Kupljenovo**: *isprāvļaju, odmāram, opomēnu, podbrīva, ponāvļa, potēgne, zatēžeju*), kao i u glagolskih pridjeva trpnih nekih glagola (**Hrebina**: *zaprēžen*; **Kupljenovo**: *posāženo, resporčjeni*).

Cirkumfleks

S. Ivšić glavnom je razlikom između štokavske i čakavske akcentuacije s jedne strane i kajkavske s druge smatrao to

što je metatonijski akcentat $\hat{}$ u kajkavskom dijalektu kud i kamo običniji nego u štokavskom i čakavskom. U štokavskom je dijalektu ograničen samo na nekoliko kategorija, na pr. u gen. pl. *svātā, jēzikā ≤ jezīkā, bābā, lōpātā ≤ lopātā, mjēstā*; u pridjeva: *prāvī, mālī* i dr.; u čakavskom je češći, jer ne dolazi samo u primjerima, u kojima ga nalazimo u štokavskom, nego i u drugima, na pr.: kao u prez. *sēdem, gīnem, rēzem*, u nekim govorima i u određenim pridjevima kao *sīti, bogāti* i dr. (Ivšić 1936:70)

Kako se u ovome radu usporedno prikazuju jedan kajkavski i jedan, kako je pretpostavljeno, pokajkavljeni čakavski govor, od osobite je važnosti utvrditi sve kategorije u kojima se javlja dugi silazni naglasak, a posebice je važno ustanoviti u kojim se kategorijama javlja metatonijski dugi silazni naglasak. Zato će se analizi i usporedbi distribucije dugosilaznoga naglasaka posvetiti osobita pozornost.

U prvom redu treba naglasiti kako je dugi silazni naglasak u oba govora stabilan na mjestu praslavenskog cirkumfleksa kao u primjerima *bōg* i *mēso* (**Hrebina**: *bōr, bōg, brīg, čřvi, čřf, dvā, dvī, fārmu, gřm, xřž, jēž, klās, kōs, lāti, līpna, lōj, māst, mēd, mūrva, mūž, pār, pērje, pēt, plīn, sēno, sīn, srām, stōl, šēst, škōlu, šōjka, tīsto, třd, vān, vrāg, vūk, vūš, zōh, ždrībe, žīr*; **Kupljenovo**: *bōg, brīeg, brōd, čřf, dān, dār, fino, glāvu, xlād, īne, jēž, jāko, lēk, lāsi, l'ēpo, kōst, krāj, lūdi, mēsa, mōst, nās, ōnda, pār, pēt, rūšt, stān, stō, sūnce, svēt, sāt, škōla, šēst, tīc Gpl., trī, vrāg, vūk, vūš, ānžel*).

Dugosilazni se naglasak čuva na starome mjestu i na mjestu akuta ako mu prethodi kratak slog (**Hrebina**: *covrtlē* 'pečena jaja sa slaninom', *divjī, domōm* 'kući, doma', *kvasnō*; **Kupljenovo**: *česā, domōf, kogā, nazāj, opl'ēt, onēm, onā, prestā, prosī*), a i kada mu prethodi dug slog, staro se akcentasko mjesto većinom također čuva (**Hrebina**: *jīdū, popřvō, tkējū*; **Kupljenovo**: *čūvā, imādē, kēbēr, podbrīvā(l), pošprīcā, spūkāl*).

U razmatranje ćemo sada uključiti većinu kategorija u kojima se javlja metatonijski cirkumfleks karakterističan za kajkavštinu (prema Ivšićevoj razdiobi, 1937:185). U dosadašnjim proučavanjima kajkavaca ikavaca zabilježeno je tek sporadično javljanje metatonijskog cirkumfleksa. Tako Šojat piše: »Veoma su rijetke riječi s metatonijskim silaznim akcentom. Te su riječi preuzete od starinačkih kajkavaca zajedno s akcentom: *mēla, svōra*.«

(Šojat 1973:43). I V. Zečević bilježi da je riječ o preuzimanju leksema zajedno s naglaskom, premda bilježi i dubletno stanje:

taj se naglasak pojavljuje i u nekim od onih kategorija za koje je u S_1 (kajkavski ekavski govori, nap. a.) taj naglasak tipičan, a u svih je kajkavskih ikavaca još vezan za određene lekseme. Tako je u prezentu jednine u Brodovcu uz *vîdim, kupûje, zrîli i kâple*, u glagolskom pridjevu radnom pored *držâla, smijâla i govorîla, vîdla*, u pridjevu pored *bâbin i krâfsko, telêće*. (Zečević 2000:160)

▷ tip *mlînar* — *gâvran*

Taj je tip metatonijskoga cirkumfleksa zastupljen u oba govora (**Hrebina**: *čelîjak, gâvran, gûšćar, lôvec, gûsek, kokotîček, kolôvrat, mûcek, nôćnik, odôjek, pâjceke, pîcek, têlek, tîček, žâllec, žûgec*; **Kupljenovo**: *čfvek, gûšćar, jêljen, jêsen, klînček, kolôvrat, kâmen, lôvec, lôfci, mravîjak, môlec, ôtok, pâllec, ribiç, tkâlcu, zâjec*).

No, u Hrebini su vrlo česti i primjeri s izvorno kratkim naglaskom: *gòluh, gûšćar, jârec, kòkot, mîsec, mlînar, pâjcek, pèsek, vûgorek*, dok je u Kupljenovu takvih primjera tek nekoliko, i tu je uglavnom riječ o dvostrukostima: *tišļar/tišļar, zâjček/zâjček, želûdec/želûdec*.

▷ tip *hrûška* — *slôga*

Zabilježeno je dosta primjera u oba govora (**Hrebina**: *bûća, gôrica, jûxa, kôra, korûze, košâri, lôza, marêlica, mâša, svâdba/svârba, svôra*; **Kupljenovo**: *côprnica, jûxe, jâbuka, kârticu, kôža, kvôčka, lâće, mirôvini, mrêža, mâmica, plâfta, sirôta, slôge, svâdba, škâre, vôle, žâba*). Kao i u primjera tipa *mlînar* — *gâvran* u Hrebini je daleko mnogo više primjera bez metatonijskog cirkumfleksa nego s njim: *bûća, brêza, brîskva, bûkva, čaća, čaplja, čerîšja, čixâtva, đîja, družîna, glîva, gûska, xîža, xrûške, jâsle, kâća, krâva, kvôčka, plâfte, pogâća, snâxa, srâka, subôta, škâre, štâlû, vûna, žâba*, a u Kupljenovu su zabilježeni tek sporadični primjeri, i to ponovno najčešće kao dvostrukosti: *fârafâra, grôbnica/grôbnica, prêja/prêja, frûla, sļive, vrâne*.

▷ tip *stânem*

U toj kategoriji vrlo su rijetki primjeri metatonijskog cirkumfleksa u Hrebini (*brbôćeš, kûxam*), dok su primjeri s kratkim naglaskom gotovo redoviti: *čûjem, xîcem, xòdim, îdem, îmam, jâše, kòpam, lâje, mîslim, mòrem, naprâvim, obîra, osòlim, ostâne, pomòrem, rogôće, skûxam, štrîkam, vîdim, vòlim, vòzi, zmîslit*. U Kupljenovu je zabilježeno dosta primjera s metatonijskim cirkumfleksom: *cmîzdriš, dêla, d'êlaju, govôri, mîslim, plîva, pâda, šćûca, štrîka, ubîra, vîdite, vòzi*, ali je podjednako tako dosta i primjera s kratkim naglaskom: *brîjem, čekam, čîta, čêšem, îmam, mîslim, mòrem, nòsi, pòznaš, šmÿca, štrîkam, trêba*.

▷ tip *bogâti* — *krâvski*

Iako je i u jednom i u drugom govoru u ovom tipu zabilježen cirkumfleks (**Hrebina**: *đrvêne, krâfsko, mlînski*; **Kupljenovo**: *bôļa, bēdasti, dōbra, đrvēna, krūšna, ôvi, svôje, vūži, zlôčesta, želēzne*), isto tako zabilježeno je i dosta primjera s kratkim naglaskom (**Hrebina** *dōbra, dēbel/dēbey, tōplo*; **Kupljenovo** *bōle, čisto, dāle, dōbro, dōle, drāmsku*).

▷ tip *vēčer*

U toj kategoriji samo su u Hrebini zabilježeni primjeri i s cirkumfleksom (*vjūtro, xvēče*) i s kratkim naglaskom (*gōre, jūtri*), a u Kupljenovu samo s cirkumfleksom (*xvēčer, gōre, ščēra, vjēsen*).

▷ tip *jūtra* Npl.

U toj kategoriji u Hrebini je redovito kratki naglasak (*kōla, līta, povīsma, žīta*), a u Kupljenovu su moguće dvostrukosti (*pōļa/pòļa, vūxa/vūxa, zvōnal zvōna*).

▷ tip *snopōv* Gpl.

U genitivu plurala nekih imenica muškoga i ženskoga roda u Hrebini je moguć i kratak naglasak (*jābuk, medvīdof, mīšef, odđkof, orīxof*) i cirkumfleks (*lopāt, lisīc, prasīc, volōf*), a u Kupljenovu samo cirkumfleks (*brōdof, brojēf, gōdin, jābuk, jezīkof, lēsīc, lopāt, mīšef, penēs, vrāgof*).

▷ tip *krāvom* Isg.

U instrumentalu jednine nekih imenica ženskoga roda u Hrebini su zabilježeni samo primjeri s kratkim naglaskom (*mōtikum, mūzikum, plāftum, stūpum, šīvenkum*), a u Kupljenovu samo primjeri s cirkumfleksom (*mrēžom, z mōtikum, mūzikom*).

▷ tip *přvi*

U nekih brojeva ponovno je u Hrebini moguć samo kratak naglasak (*drūga, jēdan, ôsam, přvi, sēdam*), a u Kupljenovu samo cirkumfleks (*dvôje, ôsam, přvi*).

▷ tip *posēkel* — *posēkla* — *posēkli* // *dīgel* — *dīgla, gorēla, vīdela*

Ivšić je za kajkavce ikavce naglasio da imaju »zasebnu akcentuaciju«, a to je da je »između kajkavske akcentuacije s jedne strane i štokavske i čakavske s druge krupna razlika u tome, što je metatonijski akcenat $\hat{}$ (kao na pr. u ptc. *posēkel* prema štok. *pòsjekao* \leq *posjēkao* i čak. *posikāl*) u starijem kajkavskom govoru mnogo češći« (Ivšić 1936:77). A »o drugim pojedinostima u akcentuaciji spomenutih ikavaca ne mogu ovdje govoriti, jer sam to ostavio za drugu priliku« (ibid.).

U muškom rodu, u jednini, u Hrebini su mogući i primjeri s kratkim i s dugim silaznim naglaskom (*namètaŭ, napràviiŭ, pùstiiŭ, vòdiiŭ; porùšiiŭ, ššiiŭ*), a u Kupljenovu je, što je i očekivano, vrlo čest cirkumfleks (*xítal, plâva, zajâxal, zdîgnil*), ali su zabilježeni i primjeri s kratkim naglaskom (*čítal, dŕžal, posèjal, šùpil, zamèril*) i neoakutom (*donęsel, isprâvôla, smèjal*).

U ženskome rodu pak u Hrebini je većinom kratki naglasak (*dobîla, doněsla, dopeļàla, fbîla, xodîla, imàla, iskàla, namîrila, namùčila, napràvila, nosîla, oženîla, pokrîla, preokrènîla, prevŕnîla, prosîla, spomînala, šetàla, vubîla, zaostâvila, zarûbîla, ženîla*) i on se uz neoakut može smatrati dominantnim (*xodîla, kopâla, nafčila, namâtala, oblîkla, počela, pustîla, rezdeļîla, rodîla*), dok je u Kupljenovu najčešći metatonijski cirkumfleks (*d'êlala, xítala, imâla, prêla, rodîla, škôlala, zdîgnîla*), premda je zabilježeno i nekoliko primjera s neoakutom (*donęsla, dŕžâla, pogodîla, zapustîla*)²¹ i, najrjeđe s kratkim naglaskom (*dôšla, nafčila, obîšla, prêšla, štrîkala, zeštrîkala*), a u dosta je primjera zabilježen regresivan pomak kratkog naglasaka (*bêžala, čítala, čęsala, xòdîla, kòštala, kŕpala, namòtala, otŕgnula, pòstala, sèjala*), pa čak dolazi do toga da se pomaknuti naglasak metatonira ili kao cirkumfleks (*bôlela, govôrila, napîsala, navâjala, ožênîla, pop'êvala, skup'êrala, šîvala*) ili pak kao neoakut ako je kratkomu slogu prethodila duljina (*kûpîla, obŕnîla, opisala, pokoârîla, povêdala, pozâbîla*).

U množini glagolskoga pridjeva (muškoga roda) Ivšić je za većinu kajkavskih govora (pa tako i za kajkavce u Hrebini i Kupljenovu) registrirao kratki naglasak, što je potvrđeno i u ovom istraživanju (**Hrebina:** *bêžali, dâvâli, dîlali, xodîli, xrânîli, igrâli, imâli, nîxali/nîxàli, odseļîli, otpeļali, pòbrali, pùstili, razmîli, rêkli, restêgnîli/restêgnîli, sîjali, skòpili, svâdili, zezîvâli, ženîli; Kupljenovo: *čękali, dðbîli, dospêli, dèlali, govorîli, xodîli, imâli, napîsâli, napràvîli, obrnîli, pļûnîli, pòlijali, poslâli, poštvôli, prðdali, razmêli, složîli, smêtâli, snalâzîli, spomînali, štrîkali, um'êsîli, vîdeli, vêrovali, zaslûžîli, zmîslîli, zmotâli, živêli*), ali je metatonijski cirkumfleks, očito analogijom, prisutan samo u Kupljenovu, pa i s regresivnim pomakom siline na prethodni slog (*dèlali, napràvîli, natêrali, kupôvali, rêkli, vòleli*), premda nije zanemariv broj primjera i s metatoniranim neoakutom, ponegdje i uz regresivni pomak siline, također samo u Kupljenovu (*dðbîli, donęsli, igrâli, imâli, imêli, nafčili, odnęsli, zmotâli*).*

²¹ Pojavu neoakuta u glagolskome pridjevu radnom ženskoga roda Ivšić nije spomenuo kao značajku najkonzervativnije kajkavske grupe, premda je upravo primjere s neoakutom vrlo često bilježio u Pušći, ali ih u svoju studiju o kajkavskom narječju nije uvrstio. Tako se u sveščiću br. 33/34 Ivšićeve rukopisne ostavštine koja se u NSK čuva pod oznakom R 4854 nalaze primjeri za puščanski govor koje je prikupio 19. srpnja 1934. od Jage i Anđele Bregeš: *nabrâla, nafčila, napîsala, pobrâla, posušila, strêsla, sušila, zâbîla, zapîla, zvêzala*.

Iz svih ovdje prikazanih primjera vrlo bi se lako dalo zaključiti kako je govor Kupljenova 'pravi kajkavski' upravo zbog prisutnosti metatonijsko-ga cirkumfleksa u kategorijama koji su tipični za osnovnu kajkavsku akcentuaciju.

No, što s govorom Kupljenova u kojemu pronalazimo dubletne primjere tipa *tišlar/tišlar*, *zâjček/zâjček*, *želûdec/želûdec* te *fârar/fâra*, *grôbnica/grôbnica*, *prêja/prêja*, *frûla*, *sîve*, *vrâne* ili (uz primjere s cirkumfleksom) i brojne primjere s kratkim naglaskom u prezentu *brîjem*, *čëkam*, *čîta*, *čëšem*, *îmam*, *mîslim*, *môrem*, *nôsi*, *pôznaš*, *šmîca*, *štrîkam*, *trêba* ili (uz primjere s cirkumfleksom) i primjere s kratkim naglaskom i pridjeva i priloga *bòle*, *čîsto*, *dàle*, *dôbro*, *dòle*, *drâmsku* ili dublete u Npl. srednjega roda *pôla/pòla*, *vûxa/vùxa*, *zvôna/zvòna* te u glag. pridjevu muškog (*xîtal*, *plâva*, *zajâxal*, *zdîgnil* — *čital*, *džžal*, *posëjal*, *šûpil*, *zamëril*) i ženskog roda (*d'êlala*, *xîtala*, *imâla*, *prêla*, *rodîla*, *škôlala*, *zdîgnila* — *dôšla*, *nafçila*, *obišla*, *prëšla*, *štrîkala*, *zeštrîkala*)? Mogu li se te dvostrukosti i paralelni oblici smatrati akcenatskim pomlađivanjem u odnosu na osnovnu kajkavsku akcentuaciju koju je Ivšić tako lucidno analizirao i prezentirao?

Odgovor na posljednje pitanje mogao bi biti potvrđan kada bismo osnovnu kajkavsku akcentuaciju doživjeli kao isključivu, odnosno kao jedini mogućí prozodijski ostvaraj. Dakle, osnovna kajkavska akcentuacija podrazumijeva metatonijski cirkumfleks u navedenim Ivšićevim kategorijama, a odstupanja na koja smo naišli tijekom vlastita istraživanja mogli smo tretirati kao akcenatsko pomlađivanje, odnosno promjene u odnosu na ono što je Ivšić (a i neki drugi autori) registrirao. No, Ivšićevi zapisi, njegove rukom pisane bilješke iz mjestâ u I., najkonzervativnijoj skupini, konkretno iz Pušće, govore da je dvostrukosti na koje smo mi nailazili, na odstupanja u osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji koja smo notirali, bilježio i sam Ivšić! Evo, dakle, nekoliko primjera takvih akcenatskih odstupanja iz Ivšićeve bilježnice: *šenîca*, *potj̄l*, *põt̄rla*, *doletël*, *govôri*, *zaostâu*, *zavj̄tala*, *vrâna*, *doletële*, *naprâvil*, *šënična*, *lopâtu*, *vudrîl*, *vùdrila*, *čûl*, *prosîl*, *kòrita*, *sêla*, *dôšel*, *zâpil*, *sîva*, *bûca*, *govòrimu*, *pod sîlvum*, *kâca*, *rûbača*, *bòlela*. Kako je Ivšić očito bilježio vrlo često navedene primjere i s cirkumfleksom (što je tipična kajkavska značajka), i to vjerojatno mnogo češće nego s kratkim naglaskom (pa i s metataksom, kako se iz priloženoga vidi), logično je da je uspostavljenju osnovnu kajkavsku akcentuaciju pretpostavio iznimkama, kojih je bilo i u njegovo, ali i u današnje vrijeme. Preuranjen zaključak, bez prethodna uvida u stanje otprije 70-ak godina, da je riječ o akcenatskom pomlađivanju ili utjecajima standarda ili nekih drugih kajkavskih ili nekajkavskih govora bio bi u našem slučaju pogriješan, ali je zato naš zaključak da je riječ o dominantnom, a nikako isključivom akcenatskom stanju,

tj. da su moguće dvostrukosti i drukčiji paralelni naglasni oblici – jedini ispravan i, naravno, u skladu s onim što je i Ivšić bilježio i zaključio. Jednako je i s već spomenutom pojavom neoakuta u glagolskome pridjevu radnom ženskoga roda, koju Ivšić nije spomenuo kao značajku najkonzervativnije kajkavske grupe, premda je upravo primjere s neoakutom vrlo često bilježio u Pušći, ali ih u svoju studiju o kajkavskom narječju nije uvrstio. Dakle, nije riječ o prozodijskim mijenama u našim govorima, nego je riječ o uobičajenoj pojavi dvostrukih ili čak trostrukih prozodijskih ostvaraja u pojedinim kategorijama, od kojih se jedna može smatrati dominantnom, a nikako i jedinom.

Zaključak

Prihvati li se Krivošićeva pretpostavka o Pounju kao prapostojbini kajkavaca ikavaca, kajkavski su se ikavci kraj Sutle u prvoj polovici 16. stoljeća doselili iz hrvatskih područja koja su bila svojevrsna tromeđa hrvatskih narječja: kajkavskoga, čakavskoga i štokavskoga u susjedstvo akcenatski najkonzervativnije skupine kajkavskih ekavskih govora, ali se najvjerojatnije nisu doselili u pust kraj nego su se pomiješali s lokalnim stanovništvom koje je već bilo prisutno na tom području, pa je govorni tip kojim se danas služe vjerojatno rezultat trostrukih čimbenika: moguće je da su podrijetlom bili čakavci-kajkavci, najvjerojatnije su u svoj govor poprimili i neke jezične značajke domicilnoga stanovništva koje su zatekli nakon doseljenja, a i pretpostavka da su pod utjecajem okolnih kajkavskih ekavskih govora donekle izmijenili svoj govor čini se također sasvim realnom.

Odatle se može objasniti činjenica da kajkavci ikavci nakon toliko stoljeća i danas govore ikavski, što je najmarkantnija osobina tih govora, ali da imaju i neke tipično kajkavske govorne značajke koje ih povezuju s okolnim ekavskim govorima i kajkavskim govorima uopće (i u fonologiji i u morfologiji, sintaksi, tvorbi, leksiku), koje ne moraju biti rezultat samo utjecaja okolnih govora. Troakcenatski sustav kakvim se danas služe umnogome je vrlo sličan akcenatski najkonzervativnijoj Ivšićevoj skupini kajkavskih govora pa je znanstveno bilo više nego intrigantno usporediti na prozodijskoj razini dva susjedna govora: jedan ikavski i jedan ekavski. Uočene razlike govore da u mnogim kategorijama osnovne kajkavske akcentuacije oba govora dijele iste značajke, ali se oba govora ponajviše razlikuju u prisutnosti tipično kajkavskoga metatonijskoga cirkumfleksa, premda i tu ima nekih podudarnosti te nekih novouočenih te razjašnjenih osobitosti u govoru kajkavskoga ekavskoga Kupljenova. Današnje stanje na istraženom terenu usporedili smo s Ivšićevim zapisima iz 1934. godine i uočili kako je Ivšić (u Pušći) vrlo često bilježio neke primjere iz osnovne

kajkavske akcentuacije s cirkumfleksom (što je tipična kajkavska značajka), ali i s kratkim naglaskom (pa i s metataksom, kako se iz primjera koje donosimo vidi), te smo pokušali rekonstruirati Ivšićevo logično pretpostavljanje osnovne kajkavske akcentuacije ponekim iznimkama od pravila, kojih je bilo i u njegovo, ali i u današnje vrijeme. Tako smo izbjegli zamku krivog zaključivanja da je danas u govorima kajkavaca ekavaca došlo do akcenatskog pomlađivanja ili da se govor izmijenio pod utjecajima standarda ili nekih drugih kajkavskih ili nekajkavskih govora. Naš je zaključak da je riječ o dominantnom, a nikako isključivom akcenatskom stanju, tj. da su moguće dvostrukosti i drukčiji paralelni naglasni oblici, a to je u skladu s onim što je i Ivšić bilježio. Zanaglasne duljine potpuno su izgubljene u oba govora, što je osobito važno naglasiti jer je ta značajka tipična za sve kajkavske govore te za neke čakavske.

U vokalskome sustavu naša se dva govorna tipa, koji se prema literaturi po genetskom kriteriju bitno razlikuju (jedan kajkavski, drugi izvorno čakavski), mnogo više razlikuju, jer je govor ikavske Hrebine zadržao 'čist' vokalski sustav, s vokalima srednje vrijednosti, bez kvalitativnih pomaka, osim u slučaju vokala *o*, koji se ispred *n* i *m* te u morfemu *-mo* 1. l. mn. prez. zatvara u *o* ili čak prelazi u čisto *u* (morfem *-mu* karakterističan je i za druga kajkavska područja: Zelina, Samobor, Pisarovina, Štefanki), s redovitim ikavskim refleskom *ě* (osim u rijetkim slučajevima, više kao fakultativna varijanta, gdje je kratki *ě* dao *e*), dok je govor Kupljenova razvio široku 'kajkavsku lepezu' vokala: zatvoreno *o*, *a* i *e* (uglavnom od *ě*), otvoreno *e*, diftongirano dugo *e* (<*ě*, *-ir-*) kao *i*^h*e*.

Refleks *a*, kao kontinuanta poluglasova *ɔ* i *ɔ*, i u Hrebini i u Kupljenovu je *e*, s time da je u Kupljenovu zabilježeno i nekoliko primjera sa zatvorenim *e*, što je vjerojatno prežetak starijega stanja, što bi donekle opravdalo formulu $e < \check{e} = a$, ali samo u kratkome slogu. Za vokalizam Hrebine karakteristično je i to da je dočetno *-l* dalo devokalizirano *u*, a zanimljivo je da je Ivšić zabilježio nekoliko takvih primjera i u Pušći, a u Kupljenovu je dočetno *-l* najčešće otpalo.

U konsonantskom sustavu naša dva govora uglavnom su podudarni: i jedan i drugi u sustavu nemaju afrikate *š*, *ž* (osim u skupu *žš* te u riječima koje su ušle u govor putem standarda ili putem Crkve, npr. *anžel* i sl.), umjesto afrikatnoga para *č* — *ć* u uporabi je srednje, 'kajkavsko' *č*, a od zajedničkih distribucijskih pojava, karakterističnih i za kajkavske govore u cjelini, valja istaknuti obezvučenje finalnih zvučnih suglasnika. U govoru Hrebine iskonsko se *ń* ostvaruje najčešće kao nazalno *ŋ*, a u govoru Kupljenova kao *j* (moguće i preko stupnja *ŋ* jer je zabilježeno i nekoliko takvih primjera, najčešće pozicijski uvjetovanih).

Raščlamba prozodijskoga sustava, a zatim i vokalskoga pokazala je da su značajke kajkavskih ikavskih govora najvjerojatnije rezultat višestrukih jezičnih i izvanjezičnih čimbenika, a neke fonološke značajke (od kojih bi se neke uvjetno mogle smatrati tipično čakavskima: kao što je ikavizam, 'čist' vokalizam, troakcenatski sustav, te nekih koje bi se mogle uvjetno smatrati tipično kajkavskima: *e* kao refleks *a*, gubljenje zanaglasnih duljina, pojava metatonijskoga cirkumfleksa u nekim kategorijama) dale su pretpostaviti kako je riječ o najvjerojatnije iskonski čakavsko-kajkavskim, a ne čakavskim govorima.

Ogledni tekstovi

Ogledni tekstovi koje donosimo vjeran su transkript razgovora koje smo vodili s kazivačima na terenu. Željom za vjernim prenošenjem živoga govora u tekstualni oblik mogu se protumačiti sve nedosljednosti u njihovom govoru, koje su sasvim uobičajene u svakom idiolektu, a plod su izloženosti izvornih govornika 'stranom' utjecaju na njihove govore, među kojima su najsnažniji mediji, škola, Crkva, članovi obitelji koji više ne govore 'po starinski' nego jednom vrstom kajkavske *koiné* i mnogi drugi. Na nekim je mjestima zabilježen i poneki naglasak koji je rezultat utjecaja standardnoga govora na naše govornike, a takve smo primjere podvukli.

Hrebina (Katarina Bernardić, 1931.)

Pedesêto smo se ženili na stâro lito, i ùnda glâsi cila pèdeset pŕva. Pedesêto sam dôšla sim na stâro lito za Bernârdiç Ivana, jèngovoga tâtu. Biu je dôbar ali nismù tô tak po zâbavi xodili kak dènes. Jâ nîs smîla nigdâr nîkam îti. Pêrje se ôkolo çixalo, tô nî bilo zâbave i da bi jâ pŕêšla, kak dènes, nîš ne pîtajû decâ, sâmo pŕêdeju. Jâ sam znâla pîtâti sv^ojêga çâcu: çûjte, bum jâ îšla na çixâtovu xvêçe? Jâ, jâ, îšla buš îšla, buš mi fâçkè domôm nosîla. Râzmitè me? ùnda me nî nîkam pùstiu. Ùnda ja velim: a dî si bum nâšla dèçka, ođ štâle do xîže, sam rêkla, nè? Nè, nè, dôbra deklêsa dôma çèka dèçka i dôbra pogâça dôma gòste çèka... I ùnda sam vam jâ îšla, xodila sam kak çûrica na nôve dvôre kopât... Buš îšla kopât na nôve dvôre? Po selù dô je gođ nùcau, îšla sam za plâçu, ôkolo kopât, korûze okâpât i tô je biu môj xôbi, kak dènes se tâk velî, tô je bilo mojè. I ùnda jâ velîm, pòkle me je prosîla, tû jednâ se je, još sâđ na Bŕđofcu žîvâ, buš mi îšla dvorît, kađ se ženila? Jôj, bum îšla, bum çâcu prosîla. I ùnda su me pùstili i ùnda od brâta ženâ, unâ je ôvo rêkla: Pûsîte Kâtu, velî, pak nek îde nêkam. Îšla sam dvorît, tû sam se namîrila nâ toga sv^ojêga çovîka. Ùn je dôšo pŕi, ùnda se îšlo di je bila svâdba po xizâx tâncat, ne? Ùnda ùn mène tam vîdiu na svâdbi, ùn je mâm tû jednôj rêko, veli: Jôj, dè reçi tøj Kâtici, pŕi su znâli rêçi ne ovâk kađ se dèçko i pûca zestâne,

jōj, poglè, ofiraju se, rāzmite me to? I ùnda ùn je tak pâr pût dōšo gòre, međ tīm je mēni jedñnajstoga līpnā pedesēte mojū māmū strēla vubīla, grôm, jā si sađ mīslim kađ sam se ženīla imāla sam devētnajst gōdin i četri mīseca, kùliko je ođ kòlovoza do stāroga lita, kađ sam se f kòlovozu rodīla, i ùnda sađ si jā mīslim, jōj, nēmaš māmē, brāta i nevīstu imam, nevīsta to vam je od brāta žēna, i ùnda sađ si jā mīslim, tā mōj čovīk je znāu dōjti tū i tām gòre, pa kāj, velī, sāmō se oženī i tāk sam se jā ž nīm pedesēte oženīla, za šēst misēcī kak je moja māmā, to strēla ju fīla, grôm. Tō vam je bilo tāk f xīžici svārba, tō nī bilo bōg znā, ùnda su rēkle tēte dvī, māmīne sestrē: Pak se nī onā dovīca, nāj būde glāzba. Igrāli su tak domāči, pa kāj sađ? Māmē nē bude nīti je nī. Tō smo mi īšli tāk na vēnčanē pišice z mùzikum tūm, jēdno trī-čēfiri su igrāli, velī, pak se ni onā dovīca, i tō vam je tāk bilo, i od ùnda sam jā tū, ali sam f družīnu vēlīku dōšla. Tō smo tāk z jednē zdīle kaj lavōr jīli sī skūpa. Ùnda mēne je svekřva imāla, ze žlicami smo jīli, neg kāk, da bi tō na tañr si namētau, ma kākvi, ùnda znāla je rēč mojā svekřva: Nājte se vi paščiti, naj si ùna zēme. A mēne pak ùnda srām bilo. Daj nek jīdū pak sam pustīla, a kāj bute, tāk vam je tō bilo.

Jā dōjdem vjūtro od māše, dēnem si mālo mlāke vōdice onāk stopīti i ùnda dēnem mēlu, nūtri dēnem x mēlu sōli, vūlja, i ùnda tō jā ovāko mīsīm, tō se tāk počīva tīsto, jā ùnda būču zrībam i ùnda ju osōlim, zežmēknem, ùnda dēnem sīr, jā si stōput rūke pērem i ùnda jā tō zežmēknem i dēnem v jednū zdīlu i sīr nūtri zesīplem i līpo jajcē dēnem, i tō tāk zmīsīm i ùnda ze žlicum pōkle jā tō tīsto rezvolāčīm i kostrōle, prōtvane, namāžem i ùnda tō līpo tīsto tāk rezvolāčīm, ùnda nūtri dēnem tū smēsu, i ovāk zafřknem, trī kostrōle sam napravīla. Bīli su mojī tā gōri sīn i snāxa i tū sam dāla ovōmu tū gōri sūsēdu dēnes kađ je dōšo i jīu je i još imam tō, dēte prōbajte ak vam pašē, imāla sam ovāk pūn tañr, rezdelīla sam, mōja snāxa òve sē slatkīšē dīla, a jā napravīm tākvu, onā nāvīk velī: Dēte vī napravīte būčnicu.

Kupljenovo (Štefanija Turk, rođ. Kuhada, 1931.)

Mī smo se drūgač igrāli. Z blāta smo dēlali topē. Pōlījali vodē i ònda smo tō napravīli, tō smo dōbro, dōbro umīēsīli i napravīli onāk kak jēn lonēc, ònda smo tō nūtra napravīli rūpu, ònda kađ se tō xītilo, tō pūcalo, tō nam bilo vesēle, i pūnīli i sākōjāko smo se snalāžīli. Alī mōrem vam rēč da vam je ònda bīl lēpsi žīvot neg vam je dēnes, jer su se lūdi drūžīli. Dēnes? īma āuto, īma mōbitel i sāmō drčī. Vēlīke kūče su sađ sīgdi, vōdite, kuđ gōđ īdete. Vēlīke su kūče. Vū jix lūdi nī. I tūlīko kùliko i jē i tī ne mōreju dōma nīš napravīt, imaju jēdno d'ētē, to d'ētē īma přvu prīcest, tō se ne mōre v xīži obāvīt, tō se īde v restorān. īmajū svādbu, tō lēto dān prē īščeju dē bu tā svādba, i tō tāk zā me dēnes nisu svādbe, ob dēvet se vēčer preberēju, vēc ob četri vūr su sī ùmorni, vēc tō ne mōreju dāle bīt. Tō ni vesēle, a

prēdi je imē mālu xīzicu i svōji pēdeset-šēzdeset lúdi ođ famīlije, tō se sàđ sē zovē. I vèč su mlādenci prēšli, mùžika je prēšla, aļi jōš se je famīlija òstala, jōš su do pōl dān znāli popíevòt i nisu se dāli domōf. Aļi ònda su bìli lúdi na selù dōma, a dēnes je sađ tō sē jāko zapòsleno i kaj jē zapòsleno i kaj nī, sàmo nèkom vrāgu beži. A kām? Kām gòđ mōrate dospēt, tū bute dospēli če i po mǎlo ìdete. Živlėje? Tēško je bìlo. Tēški je bì žīvot, aļi je bìlo drūgo razumlējañe. Prēdi, mī smo rēkli pūca, kađ je išla u cřkvu, onà se je oblēkla od glāve do pēte, nòvo, lēpo. Kađ je dòšla s cřkve, tō se složilo, zľuftalo, sprēmilo. Dēnes, ìde f škōlu, ìde f cřkvu, ìde na sàstanak, ìde kam gođ ìde, vū tom jēdni xlāče i vū tom ìde i jōj kak je tō sē skūpo. Tak jē. Tākaf je žīvot. I veljiju da penēz nī. Sàki ima penēz dòst, sàmo nisu dōbro resporējeni i nē znamo s penēzi baš jāko baratāt.

Tū imādē pēdeset z nàmi ònda te stāre popēvke popēvamo, tō dēca nēmreju zgovorīt; čūdaj pūt ponāvōla i pak ne mòre zgovorīt, a jēden dēčekec, òn je onāk mǎlo lūckast, ne bēdast neg, ònda mī popēvamo, òn kòntra, pa ga opomēnu, pa kòntra, kāj bi tō zamēril, nije vū tom vūčen. Dēnes ìdeju dēca sī po àutobusu i f škōli i sī se kñíževno vučiju, a dok sam jā f škōlu xòdila ònda se tāk govorilo kāk se i dōma govorilo. Nije učitel nās nīšt isprāvōla, ma kākvi. Glāvno da smo znāli pīsāt i čitat nēkaj, kaj se f četri rāzreda nāfcilo, al dōbro je, tāk je bìlo. Dò je štēl ìti dāle ìše je nēgdo zānat. V škōle ze selà, mǎlo dò. To je ìše ovāk: šòstaru, šnājderu, kovāčū, tišlaru, tam se vūčit. Tō se nī tāk zvāle strūke kak se dēnes.

Tō mi tū nīsmo tākoga mēsta baš imāli, a zdenčì su bìli tū dòli ìspođ a mī smo bìli na brēgu gòre dōma i tū sam po vòdu xòdila, tū je sađ pilāna, tū je jèn zdenèc, sađ su ga i zāpustili kađ je bilo sūša, ònda tām pod onēm brēgom nīsmo imāli vodē, ònda sam išla tū lēpo škāf na glāvu i ònda mi je tō bilo jōj tō mi je mǎlo vodē, onda sam si još zēla nēkaj v rúke kāntu ili kà i pō vūre na brēg gòre... A kāk ne bi bìli bòle pijāni ođ vodē neg ođ vīnà kađ vīnà nīsmo imāli.

Kak Babelōnci, tak su prē Babelōncì rēkli da su ftēli kúlù do nēba naprāvīt, ste to čūli? I ònda su tāk se bās spomīnāli kāk sàđ mī kāj se nisu razmēli. Ònda vèč su bìli čisto blīzò, aļi ònda im je Bōg čisto jezike zmotā. Kađ je rēke 'de mi mòrta', òf je dā cìgla, kađ je rēke 'dē mi cìgla', òf mu je dā mòrta i nīsu je nēgdar naprāvīli i tak se sàđ v nèbo ne mòre po lōjtri. Ònda ne bi nās tū dòle bìlo, sī bi gòre išli.

Literatura

- Belić, Aleksandar. 1927. Kajkavski dijalekat. *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka II*, 222–228.
- Barac-Grum, Vida. 1994. Idiom Klanjca u svojim specifičnostima. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20, 5–18.
- Brabec, Ivan. 1969. Sutlanski ikavci. *Kaj* 5, 25–28.
- Brozović, Dalibor — Pavle Ivić. 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«.
- Brozović, Dalibor. 1960. O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 3, 68–88.
- Celinić, Anita. 2002. Gornjosutlanski konsonantizam. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 28, 23–33.
- Dybo, Vladimir A. 1981. *Slavjanskaja akcentologija. Opyt rekonstrukcii sistemy akcentnyh paradigmy v praslavjanskom*. Moskva : Izdatel'stvo «Nauka».
- Dybo, Vladimir A. 1982. O nekotoryh akcentologičeskikh izoglossah slovensko-kajkavskoj jazykovej oblasti. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 101–134.
- Finka, Božidar — Slavko Pavešić. 1968. Rad na pručavanju čakavskog govora u Brinju i okolici. *Rasprave Instituta za jezik JAZU I*, 5–44.
- Hraste, Mate. 1956. Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, 387–479.
- Ivić, Pavle — Ilse Lehiste. 1979. Akustički opis akcenta u jednom kajkavskom govoru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku XXII/1*, 179–192.
- Ivić, Pavle (ur.) i dr. 1981. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 9, Posebna izdanja, knjiga LV.
- Ivić, Pavle. 1957. Izveštaj o terenskom dijalektološkom radu u severnoj Hrvatskoj i južnoj Dalmaciji u leto 1957 godine. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 2, 401–407.
- Ivić, Pavle. 1957a. Dva glavna pravca razvoja konsonantizma u srpskohrvatskom jeziku. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 2, 159–184.
- Ivić, Pavle. 1982. O nekim fenomenima akcenatske varijacije koji nisu uvršteni u Ivšićev koordinatni sistem. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 181–188.

- Ivić, Pavle. 1968. Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 11, 57–70.
- Ivšić, Stjepan. 1911. Prilog za slavenski akcentat. *Rad JAZU* 187, 133–208.
- Ivšić, Stjepan. 1934. *Rukopisni sveščić* br. 33/34. Signatura R 4854. Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
- Ivšić, Stjepan. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU* 48, 47–88.
- Ivšić, Stjepan. 1937. Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574). *Zbornik u čast A. Belića*. 183–195.
- Jakoby, Wolfgang. 1974. *Untersuchungen zur Phonologie und Prosodie einer kajkavischen Mundart (Gornja Stubica)*. Slavistische Beiträge 75. München.
- Jakolić, Božica — Horvat, Jasna (urednice). 2007. *Donjosutlanski govor i običaji*. Zbornik kajkavske ikavice. Zagreb — Šenkovec : Školska knjiga.
- Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, 279–330.
- Kalinski, Ivo — Lončarić, Mijo. 1994. Vrbovečki kajkavski govor. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20, 105–113.
- Krivošić, Stjepan. 1979. Porijeklo sutlanskih ikavaca. *Republika* 35, br. 7–8, 749–763.
- Krivošić, Stjepan. 1992 (i.e. 1993). Slike iz prošlosti zaprešićkog kraja od 1209. do 1903. *Zaprešićki godišnjak* 2, 177–223.
- Lončarić, Mijo. 1990. *KAJ — jučer i danas, Ogleđi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini*. Čakovec : Zrinski.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb : Školska knjiga.
- Lončarić, Mijo. 2005. *Kajkaviana & alia*. Čakovec : Zrinski.
- Lončarić, Mijo. 1994. Kajkavski vokalizam. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20, 115–135.
- Pavičić, Stjepan. 1962. Seobe i naselja u Lici. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 41.
- Ramovš, Fran. 1935. *Historična gramatika slovenskega jezika* VII. Dialekti; usp. *Bizeljsko-obsotelski dialekt*, 150–155.
- Rožić, Vatroslav. 1893./1894. Kajkavački dijalekat u Prigorju. *Rad JAZU* 115, 68–136. *Rad JAZU* 116, 113–174. *Rad JAZU* 118, 55–115.
- Samardžija, Marko (prir.). 2008. *Donjosutlanski kajkavski ikavci*. Brdovec.
- Skok, Petar. 1971–74. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Sviben, Kazimir. 1969. Govor zlatarskog kraja. *Kaj* II/9.

- Šojat Antun. 1973. Govor u Samoboru i njegovoj okolici. *Rasprave Instituta za jezik* 2. 51–72.
- Šojat, Antun. 1973. Kajkavski ikavci kraj Sutle. *Rasprave Instituta za jezik* 2. 37–44.
- Težak, Stjepan. 1970. Kajkavci na razmeđu. *Kaj* 3, 38–48.
- Valjavec, Matija. 1897. Glavne točke o naglasu književne slovenštine. *Rad JAZU* 132, 116–213.
- Zečević, Vesna. 1993. *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb : Zavod za hrvatski jezik Hrvatskog filološkog instituta.
- Zečević, Vesna. 2000. *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Zečević, Vesna. 1993. Loborska kajkavština. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 19, 443–464.
- Zečević, Vesna. 1994. Zlatarski govor u tipološkoj klasifikaciji kajkavskih govora bednjanskozagorskoga dijalekta. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20, 363–368.
- Zečević, Vesna — Antun Šojat. 1969. Istraživanje kajkavskih govora u Hrvatskom zagorju. *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 73, 437–444.
- Zečević, Vesna. 1988. Kajkavski ikavci s gledišta dijalekatskoga kontakta. *Rasprave Zavoda za jezik* 14, 217–231.²²

²² Taj je rad gotovo nepromijenjen prenesen u knjizi *Hrvatski dijalekti u kontaktu*, Zagreb 2000., a citati su preuzimani iz knjige.

The Kajkavian Ikavian Dialect of Hrebina and the Kajkavian Ekavian Dialect of Kupljenovo — Phonological Parallels

Abstract

Based on onsite research conducted by the authors themselves, this paper provides parallel outlines of the Kajkavian Ikavian dialect of Hrebina and the Kajkavian Ekavian dialect of Kupljenovo in the surroundings of Zaprešić. Today's phonological picture of these two genetically different dialects has been utilized to clarify some unsolved issues regarding the origin and development of Kajkavian Ikavian dialects in the proximity of Kajkavian Ekavian dialects. The analysis of both the prosodic and vowel systems has shown that the features of Kajkavian Ikavian dialects are most probably the result of manifold linguistic and extra-linguistic factors, while some phonological features (some of which could be considered typically Čakavian — e.g., ikavism, "pure" vocalism, a three-accent system — and some of which could be considered typically Kajkavian — e.g., *e* as the reflex of *a*, the loss of post accent lengths, the appearance of metatonic circumflex in some categories) have been the basis for the assumption that the above-mentioned dialect are genuine Čakavian-Kajkavian and not Čakavian dialects.

Ključne riječi: kajkavski ikavski govori, kajkavski ekavski govori, kajkavska akcentuacija, vokalizam, konsonantizam

Keywords: Kajkavian Ikavian dialects, Kajkavian Ekavian dialects, Kajkavian prosodic system, vocalism, consonantism